

**Project ter ondersteuning en realisatie van
“Een verhalenbundel met herinneringen van
slachtoffers van de atoombom”**

**Hiroshima Nationaal Monument voor de Vrede,
ter nagedachtenis aan de slachtoffers van de atoombom**

Herinneringen van slachtoffers van de atoombom

titel	auteur	leeftijd ten tijde van het bombardement	blz.
Het verlies van twee dochters door de atoombom	Makie Fujii	22	1
Ternauwernood aan de dood ontsnapt	Jiro Shimasaki	14	5
Mijn ervaringen met de atoombom	Tsunematsu Tanaka	31	11
Dierbare herinneringen aan mijn moeder	Hiroko Kawaguchi	8	17
Een zomer om nooit te vergeten	Chiyoko Shimotake	24	25
Geluksvogel!	Toshio Miyachi	27	33
Een vredeswens voor de volgende generaties	Tokio Maedoi	12	39
Onheilbare oorlogswonden	Kyoko Fujie	9	45
Ik heb de hel gezien	Kimiko Kuwabara	17	53

Het verlies van twee dochters door de atoombom

Makie Fujii

● Wat er daarvóór gebeurde

Wij woonden aan de rivier, zo'n 100 meter ten oosten van de Yokogawa brug aan de 1-chome in Yokogawa-cho. Ons gezin bestond uit: Mijn man (Kiyoshi) en ik, onze dochter Kazuko van drie jaar en onze jongste dochter Kiyomi van 6 maanden oud.

Vóór de atoombom, moest ik vaak, zodra de sirene afging, met mijn twee kinderen in een ondergronds hol dekking zoeken. Dit gebeurde dagenlang, meerdere malen per dag. Ik herinner het mij nog heel goed.

● De schade na de atoombom

Het was 6 augustus, 's morgens. Mijn man had die dag vrijgenomen. Hij was thuis gebleven omdat hij een oproepbevel had ontvangen. Sinds alarmfase code rood niet meer werd afgegeven, speelden mijn kinderen en ik boven in ons huis tikkertje.

Plotseling vloog er een brandende vuurbal, met een luide knal door het raam, ons huis binnen. Op dat moment begonnen wij te vallen alsof we in een diepe afgrond werden gezogen.

Mijn oudste dochter schreeuwde onder mijn voeten. "Mama, ik ben hier! Ik ben hier!" Ik schreeuwde terug: "Kazuko, liefje, mama haalt je hier weg!", maar ik kon mij niet bewegen, zelfs mijn nek niet, omdat mijn hele lichaam gevangen zat tussen muren en andere voorwerpen in ons huis.

Al geruime tijd hoorde ik mijn man van boven roepen. "Makieeee, waar ben je? Makieeee....!" terwijl hij leek rond te lopen, op zoek naar ons. Na een tijdje begon ik de hitte te voelen. Mijn man was wanhopig en schreeuwde: "De vlammen komen steeds dichterbij! waar ben je? Als ik je niet op tijd vind, raak ik je kwijt!"

"Ik ben hier. Schat, ik ben hier!" Ondanks mijn wanhopig geroep, had mijn man nog steeds geen idee waar ik was. Ik zat samen met onze jongste dochter vast onder het puin. Ik luisterde ondertussen naar mijn man die steeds zei dat er geen tijd te verliezen was, terwijl ik krampachtig mijn dochter vasthield. Zonder het te willen, drukte ik haar neus en mond dicht. Ze kon niet meer ademen en maakte gierende geluiden, snakkend naar adem. Ik raakte van dat gierende geluid wat ze maakte in paniek en schreeuwde: "Mijn baby gaat dood!" Misschien hoorde mijn man mijn geroep. Hij leek terug te komen. Hij bleef maar wanhopig zoeken en roepen: "Waar zijn jullie? Waar zijn jullie?" Hij slaagde erin een klein gat te maken, trok eerst mij en daarna mijn dochter uit onze benarde positie. Ik kon eerst niet opstaan. Ik was duizelig door een klap op mijn hoofd. Maar het vuur kwam razendsnel dichterbij.

Nadat we waren ontsnapt, realiseerde ik mij plotseling, dat mijn oudste dochter niet bij ons was en ik vroeg mijn man waar ze was. Hij antwoordde: "Het had geen

zin meer. Ze wilde niet meer bewegen. Het spijt me zo.”

“Lieve kleine Kazuko, het spijt mij zo. Vergeef me alsjeblieft.” Ik bleef doorlopen terwijl ik haar steeds om vergiffenis bleef vragen.

Mijn man hield onze jongste dochter op de ene arm en met zijn andere arm ondersteunde hij mij, weg van deze ramp. Terwijl hij mij steeds bleef aanmoedigen: “Wees flink. Hou vol. Je kunt het.” Ik zag steeds minder en kon hem nauwelijks bijhouden. De vlammen kwamen van alle kanten. Ons huis moest wel helemaal verwoest en verbrand zijn.

Omdat hij mijn dochter moest dragen en mij moest ondersteunen, moest mijn man regelmatig stoppen om uit te rusten. Tijdens onze vlucht riep een vrouw met verward haar om hulp en greep zich aan mijn man zijn voeten vast. “Alstublieft, help me. Mijn dochter is bedolven onder een pilaar. Help mij haar te bevrijden.” Maar mijn man liep door zonder te helpen. “Ik wou dat ik kon helpen, maar mijn vrouw en kind zijn er erg aan toe. Het spijt me.” De vrouw rende toen hard weg. Na regelmatige rustpauzes, bereikten wij ‘s avonds eindelijk het huis van een kennis van mijn man in de plaats Shinjo.

● In het huis in Shinjo

Bij deze kennis van mijn man bleven wij drie dagen. Door de shock die ik van de bomexplosie had opgelopen, kon ik mijn baby geen borstvoeding geven. Omdat ik moest liggen door de wonden aan mijn voeten, ging mijn man erop uit om melk te halen.

Ik vroeg mij steeds weer af of mijn oudste dochter, die onder het puin van ons huis moest liggen, misschien toch gered was. Ik kon mijn tranen niet bedwingen. Ik kookte van woede bij de gedachte dat ik gered was, terwijl mijn oudste dochter, huilend om hulp, door ons was achtergelaten.

Vanuit het huis in Shinjo zag ik een lange rij van mensen met brandwonden voorbij strompelen. Ik kon niet stoppen met huilen bij het zien van al deze mensen, dus sloot ik mijn ogen, in een poging ze niet meer te hoeven zien.

● Op weg naar het huis van mijn ouders in Yamaguchi

Drie dagen na het bombardement reden er weer treinen. Dus namen mijn man, mijn jongste dochter en ik de trein van Yokogawa naar Kogushi in de Yamaguchi Prefectuur, waar het huis van mijn ouders staat. Uiteindelijk kwamen wij in Kogushi aan en liepen naar het huis van mijn ouders. Voordat we daar aankwamen, vroegen de mensen die ons zagen zich af: “Wat mankeert deze mensen? Wat is er met hen?” Het

was een kleine stad en we kenden er veel mensen. Ik was sprakeloos, liep hen in tranen voorbij en kwam uiteindelijk bij het huis van mijn ouders aan.

Vanaf dat moment sliep ik 's nachts slecht, omdat ik mij schuldig voelde, want ik was gered, terwijl we mijn dochter achter moesten laten. Mijn moeder en oudste zus sliepen vanaf dat moment aan weerszijden van mij, omdat ze dachten dat ik wel eens zelfmoord zou kunnen plegen. Toch ging ik iedere nacht mijn bed uit en schreeuwde: "Het spijt me, het spijt me. Vergeef je egoïstische ouder." Terwijl ik in Yamaguchi bleef, ging mijn man terug naar Hiroshima op zoek naar de as van onze oudste dochter.

Omdat het niet lukte mijn baby borstvoeding te geven, haalde mijn moeder melk bij andere jonge moeders met baby's. Mijn moeder zei me: "Je bent kreupel aan één been en aan het bed gekluisterd. Bovendien heb je een baby, dus rust goed uit voordat je naar huis terug gaat. Ik bleef bijna een jaar bij mijn ouders. Tot op de dag van vandaag heb ik een slecht functionerend been.

● De dood van onze jongste dochter

Na bijna een jaar in Yamaguchi ging ik terug naar Hiroshima. We woonden in een huurhuis, vlakbij ons oude huis in Yokogawa.

Mijn man vertelde mij dat, toen hij mijn jongste dochter op een dag meenam naar het zwembad, een man hem erop gewezen had dat de rug van onze dochter een beetje opgezwollen was. Dus ging ik met haar naar het ziekenhuis en dacht dat ze haar rug misschien had bezeerd tijdens het bombardement. De diagnose wees uit dat er uit 4 van haar botten in de ruggenwervel pus kwam. Dus vroegen wij mijn ouders om haar bij hen in huis, in Yamaguchi, te nemen en haar daar te verzorgen. Een aantal weken later miste onze dochter ons zo erg, dat we haar weer meenamen naar Hiroshima en moest ze in een ziekenhuis worden opgenomen. Omdat we de doktersrekeningen niet konden betalen, vroeg ik mijn moeder dit voor ons te doen. Toen we helemaal geen geld meer hadden en wij ook mijn ouders niet meer terug konden betalen, namen we onze dochter weer bij ons in huis. Ondanks onze toewijding, overleed zij in 1952.

● Vredeswens

Ik wens, dat iedereen op deze wereld elkaar de hand reikt. We zouden allemaal een stuk gelukkiger zijn als we meer rekening met elkaar zouden houden.

Ternauwernood aan de dood ontsnapt

Jiro Shimasaki

● 6 augustus

Destijds duurde het meer dan een uur om naar Mitsubishi Heavy Industries, de machinefabriek van Hiroshima in Minami-Kanonmachi te reizen. Eerst nam ik de trein in Saijo en daarna stapte ik over op de tram naar mijn werk, toegewezen door de studentenmobilisatie. Ik ben het vierde kind uit een gezin met vijf kinderen: één broer, twee oudere zussen, ikzelf en één jonger zusje. Mijn broer zat in Kyushu in militaire dienst.

Toen ik in het tweede jaar van de Hiroshima Prefectural Second Middle School zat, werd er geen les meer gegeven en moest ik in verschillende fabrieken werken. Vanaf eind 1944 reisde ik iedere dag naar de Mitsubishi fabriek van Kanon.

Op 6 augustus, terwijl ik met een aantal vrienden op weg was naar de fabriek, maakte ik de atoombom mee. Ik geloof dat we toen ergens in de buurt van een sportveld in Minami-kanonmachi waren, circa 4 kilometer van de plaats van de inslag. Als ik een trein later had genomen, zou ik bij de Aioi brug direct bloot gesteld zijn aan de gevolgen van de bom en had ik het niet overleefd. Ik ben inderdaad ternauwernood aan de dood ontsnapt.

Toen de bom ontplofte, werd ik blootgesteld aan een golf van hitte die van achteren kwam. Ik weet nog precies dat mijn nek heel heet werd. Door de enorme kracht, viel ik op de grond en verloor het bewustzijn. Vijf minuten later werd ik wakker, keek om mij heen en zag dat van de fabriek alleen nog maar een stalen geraamte zonder dak overeind stond, ondanks dat we 4 kilometer van de plaats van de bominslag verwijderd waren.

Wat was er in hemelsnaam gebeurd? Eerst dacht ik dat de fabriek waar ik werkte misschien gebombardeerd was door B-29 vliegtuigen. Maar nee, een explosie in een gastank in Minami-machi was waarschijnlijker. Ook mijn klasgenoten hadden zo hun theorieën. Ik was er zeker van dat alarmfase oranje was ingetrokken. Om kwart over acht 's morgens was er geen alarmfase meer van kracht. Vóór acht uur 's morgens werd alarmfase rood gegeven. Dat werd later weer opgeheven en veranderd in alarmfase oranje en daarna om circa vijf over acht wéér opgeheven. Ik wist zeker dat ik die sirene had gehoord.

Daarna kwam de mededeling dat de hele stad in brand stond en dat iedereen naar huis moest gaan. Dus begaven wij ons oostwaarts terwijl een zwarte regen op ons neerviel. Op weg naar huis kwam ik langs Eba, Yoshijima en Senda, voordat ik over de Miyuki brug richting Hijiyama liep. Op de brug trokken mensen aan mijn benen en vroegen om water: "Water, water!" Ik dacht dat ze gewond waren, en had geen idee wat de werkelijke oorzaak van hun verwondingen en verbrandingen was. Ik

griezelden van de mensen die aan mij trokken en mij smeekten: “Hé, geef mij water, geef mij water. Ik ben gewond en ik heb dorst.....” Gelukkig was ik niet gewond. Ik moest verder en was totaal ontdaan van het zien van zo veel gewonden.

Toen ik langs de voet van de Hijiyama berg kwam, zag ik een soldaat met een volledig rood gekleurd lichaam. Ik kan mij de beelden nog goed herinneren. Zijn huid hing los. Hij ademde nog maar zijn uiterlijk was zwaar verminkt. Toen hij mij zag, wees hij naar een lijk en zei: “ Ik moet dit op een kar tillen. Jonge man, kun jij zijn voeten nemen? Ik was te bang om hem te gehoorzamen. In het gebied rondom de Hijiyama berg waren voornamelijk lichtgewonde mensen, dankzij de afstand tot de plek van de bominslag. Velen van hen hielpen de soldaten met het dragen van lijken. Die soldaat moet wel binnen een paar dagen dood zijn gegaan.

Ik weet niet meer precies hoe laat het was, maar ik kwam uiteindelijk rond middernacht op het station van Kaita aan. Omdat er een trein naar Saijo zou vertrekken, wachtte ik een uur voordat ik deze ook kon nemen. Toen ik uit een overvolle trein op het station van Saijo stapte, kon ik de gezichten van de wachtenden niet van elkaar onderscheiden. Dit kwam omdat men ’s avonds verduisteringsplicht had en er geen lichten ontstoken mochten worden. Dus ging ik af op de stemmen die ik hoorde zeggen: “U moet het zwaar hebben gehad. Ik heb gehoord hoe verschrikkelijk het was.”

● 7 augustus en daarna

Omdat we hoorden dat mijn oom tijdens de ontploffing van de bom, op de Hijiyama berg aan het werk was, zijn mijn tante en ik naar Hiroshima gegaan om hem te zoeken. Ik weet niet meer precies of we met een vrachtwagen richting de stad zijn gereden en hoe we er precies zijn gekomen, maar we vertrokken in ieder geval tijdens zonsopgang op 7 augustus, erop vertrouwend, dat mijn oom ergens in Ujina zou zijn ondergebracht. Omdat ik gedurende drie jaar naar de Hiroshima Second Middle School heen en weer heb gereisd, kende ik de stad uit mijn hoofd. Dat was de reden dat ik als gids met mijn tante meeging.

We vonden mijn oom in een schuilplaats in Ujina. Ik herinner mij dat deze schuilplaats vlakbij de haven in een opslagruimte was. Ik zag dat soldaten de lichamen in een doorgang naast elkaar legden, terwijl ze zeiden: “Oh, deze is net dood gegaan. Zijn lichaam moet naar de doorgang gebracht worden. ” Eén van de soldaten zei tegen mij: “Deze persoon is dood. Wil jij zijn hoofd tillen?” Ik durfde hem niet te helpen. Mensen die flauw gevallen waren, werden door kleine teams naar de doorgang gedragen. Ook een meisje van ongeveer 20 jaar oud werd op de grond

gelegd. Naakt, ze was helemaal zwart geblakerd.

Ondanks dat het lukte mijn oom van Saijo mee naar Ujina te nemen, overleed hij op 10 augustus, drie dagen na zijn thuiskomst. Hij is in een crematorium vlakbij gecremeerd. Ik was er om te helpen. Mij tante overleed twee jaar geleden. Ze heeft mij eens verteld, dat zij en mijn oom maar 9 jaar getrouwd waren.

● Na de atoombom

Het was eind oktober of begin november, dat de Hiroshima Second Middle School weer open ging. Ik kan mij herinneren, dat we een keet op het voormalig terrein van de Hiroshima Second Middle School in Kanon bouwden en we rillend van de kou, zonder verwarming en met sneeuw die naar binnen waaide, in een klaslokaal zaten. Het was een gebouwtje zonder glas in de ramen. Voordat de school uiteindelijk weer open ging, werden er lessen in geleende gebouwen van een meisjesschool in Kaita of van een lagere school die niet beschadigd was, gegeven.

Omdat ik door wilde leren en daar de nodige punten voor nodig had, moest ik wel naar school. Dus ging ik, ondanks de kou en en mij steeds realiserend, dat ik dankbaar moest zijn dat ik lessen kon volgen, ook al was het maar in een keet. Het was een “middle school” volgens het oude systeem. In 1947 haalde ik na vijf jaar school mijn diploma. Daarna ging ik naar het Hiroshima Industrial College in Senda-machi.

Na het behalen van mijn diploma aan het Industrial College, in de periode 1955-1964, toen de auto langzamerhand wereldwijd voor steeds meer mensen bereikbaar werd, hoopte ik een rijsschool te kunnen opzetten. Alles moest vanaf de grond worden opgebouwd. Dankzij mijn opleiding aan het Industrial College werd ik erkend rij-instrukteur. Vanaf 1960 werkte ik als hoofdinstrukteur voor een rijsschool in de stad.

In 1966 heb ik ontslag genomen. Mijn broer had mij gevraagd hem te helpen bij het runnen van een verzorgingshuis en andere medische instanties, dus dat deed ik. Ik ben heel trots op mijn broer, die tevens voorzitter van de medische vereniging was. Wij werkten zeer nauw samen, totdat mijn broer plotseling aan een hersenbloeding overleed. Geschokt en verdrietig kon ik drie dagen lang de slaap niet vatten. Mijn broer reisde vaak langs de verschillende tehuizen in Miyajima en Yuki. Ik was zijn chauffeur als hij ver moest reizen. Hij was tenslotte de directeur en ik zag het als mijn taak hem overal heen te rijden. Terwijl mijn broer zijn levenlang leergierig bleef, was ik meer de doener. We vulden elkaar altijd heel goed aan. Het verlies van mijn broer was heel moeilijk voor me.

● **Beroep, huwelijk en de gevolgen erna**

Binnenkort hopen mijn vrouw en ik ons gouden huwelijksfeest te vieren. Toen wij trouwden, heb ik haar niet verteld, dat ik een slachtoffer van de atoombom was. Omdat ik heel goed besepte dat de slachtoffers van de atoombom werden gediscrimineerd, durfde ik haar te zeggen: “Ja, ik heb de atoombom meegemaakt, maar op 5 kilometer afstand, aan de rand van Minami-kanon, waar ik bij Mitsubishi werkte. Dus het was niet erg en ik was niet gewond. Mijn vrouw leek zich er geen zorgen om te maken. Mijn zoon, die apotheker is, is zich er heel goed van bewust dat hij tot de tweede generatie van de slachtoffers behoort. Toen onze zoon en dochter werden geboren, maakte ik mij zorgen. Ik lette er stiekem op of ze geen afwijkingen hadden.

Ik herinner mij één van de gevolgen, een gezwel in mijn nek dat zich tien jaar na de atoombom openbaarde. Het was geen kwaadaardig gezwel, dus niet levensbedreigend, maar wel groot in omvang. Het ontstond precies daar, waar ik met mijn lichaam bloot had gestaan aan de lichtflits, die destijds van achteren kwam. Ik liet hem wegopereren, maar er groeide na tien jaar een nieuw gezwel. Sindsdien heb ik geen nieuwe gezwellen meer gehad. Een ander gevolg van de atoombom zou kunnen zijn, dat mijn gebit sneller achteruit ging, dan bij andere mensen. Andere slachtoffers van de atoombom kregen ook last van haaruitval. De gevolgen waren van mens tot mens verschillend. Ik had geen last van haaruitval. Eén ding hadden we allemaal gemeen: we raakten snel vermoeid. Toen ik nog werkte, verdacht mijn baas mij altijd van luiheid, omdat ik veel eerder moe was dan mijn collega's. Mijn baas wees mij dan terecht: “Anderen raken niet uitgeput van het werk wat je moet doen. Jij voelt je moe omdat je lui bent.” Het is een enorm nadeel als je door je werk snel moe wordt.

● **Wens voor vrede**

Als je de gevolgen van de atoombom en het belang van vrede aan de jongere generaties doorgeven wil, dan moet dat op een weloverwogen manier worden gedaan. Toen de bom ontplofte, waren meteen alle gebouwen verwoest en de mensen dood. Deze gebeurtenissen moet je op een doordachte manier doorgeven. Alleen zeggen dat het vreselijk was, of steeds herhalen, dat het mij zo speet dat ik de mensen die om water smeekten niets gaf, zal minder indruk maken. Dat ik aan de vlammen kon ontsnappen, door onder de brug te kruipen, zal ook minder indruk maken. Door te zeggen dat er een Herinneringsmuseum in het Herinneringspark van Hiroshima is en

dat je dat kunt bezoeken, zal het besef van de verschrikkingen door de bom ook niet groter maken. Dat daar vredesbomen staan, draagt daar ook niet aan bij. Deze herinneringsplekken zouden de mensen de indruk kunnen geven, dat de atoombom niet het ergste was wat er ooit gebeurd is. Een tornado in Hokkaido koste onlangs vele mensenlevens. Op een video was te zien dat de tornado een vergelijkbare chaos als bij de atoombom veroorzaakt had. Dat gaf een helder en realistisch beeld. Zelfs een klein kind kan de gevolgen van zo'n ramp begrijpen. Ook direct na de explosie van de bom stortten gebouwen in en vlogen in brand en 200.000 mensen waren op slag dood. Video's van echte rampen kunnen dus de gevolgen van de atoombom het beste in beeld brengen.

Kort na de atoombom gingen fotografen van de kranten "Mainichi Shimbun" en de "Asahi Shimbun" naar Hiroshima om foto's van de ramp te maken. Zelfs voor deze fotografen, die vaak in oorlogsgebieden waren geweest, was de aanblik van deze ramp het ergste wat ze ooit hadden gezien. Dus, hoe kan men op de beste manier deze tragedie duidelijk maken? Ik geloof, dat dit op een heel doordachte manier moet worden gedaan.

Tenslotte wil ik nog kwijt, dat toen ik op de Hiroshima Second Middle School zat, er veel jongere leerlingen in het bombardement werden gedood. Enkele klasgenoten die het wel overleefd hadden, zijn onlangs gestorven. Ik heb mij na de dood van mijn broer erg alleen gevoeld. Ik ben nu lichamelijk gehandicapt en wordt verzorgd door mijn vrouw. Ik hoop dat ik nog tenminste twee jaar verder mag leven. En ik zou heel gelukkig zijn als ik één keer per week of om de week aan jongere generaties, inclusief kleine kinderen én leerlingen van lagere scholen, zou kunnen vertellen wat er is gebeurd. Zodat ik zonder schuldgevoelens kan sterven.

Mijn ervaringen met de atoombom

Tsunematsu Tanaka

● **Het leven voor de atoombom**

Ik was 31 jaar oud en werkte voor de Chugoku Haiden Corporation (nu de Chugoku Electric Power Company) in Komachi. Ik woonde samen met mijn vrouw Mikie en mijn twee kinderen (mijn zoon van drie jaar en mijn dochter van zeven maanden oud) in een huurhuis in Otemachi. Ik was ongeveer 20 of 21 jaar oud toen ik bij Chugoku Haiden ging werken. Ik had mijn opleiding aan de Middle School van Onomichi afgesloten en in februari 1934 mijn rijbewijs gehaald. Ik werd twee keer voor de dienstplicht opgeroepen, van september 1937 tot januari 1941 en later nog een keer van september 1942 tot november 1943. Dit steeds afwisselend met mijn functie als werknemer.

Na het verschrikkelijke bombardement van Kure, ongeveer eind maart 1945, heb ik veel gewapende gevechtsvliegtuigen gezien, die als een groep grote libelles overvlogen. Er was een ondergrondse schuilkelder, die waarschijnlijk door vorige bewoners was gegraven. Zodra er een luchtaanval was, kon ik de schuilkelder in vluchten. Maar dat was niet zo gemakkelijk met kinderen van 3 jaar en 7 maanden oud: Terwijl je aandacht schenkt aan het ene kind, probeert het andere de kelder uit te kruipen. Omdat dit een onhoudbare situatie bleek, besloot ik dat mijn vrouw en twee kinderen naar een veilig plek te brengen, naar het huis van de ouders van mijn vrouw in Mukoueta in Wada Village, Futami County (nu is dat Mukoueta-machi, Miyoshi City). Omdat het oorlog was, sloeg ik onze bezittingen op in het magazijn van het bedrijf waar ik werkte en bracht mijn familie daarheen.

Daarna heb ik tijdelijk in het magazijn gewoond. Maar toen ik begin mei terug kwam van een bezoek aan het huis van mijn schoonouders, waar ik de zaterdag en zondag verbleef, was het magazijn, als gevolg van een bombardement, geheel in de as gelegd. Zonder schone kleren ging ik terug naar Wada Village, waar mijn vrouw van een zomerkimono een shirt en broek voor mij naaide. Vervolgens ging ik met de eerste trein op maandag weer terug naar mijn werk. Omdat ik geen onderdak meer had, huurde ik via een collega een kamer in een huis in Ushita-machi en woonde daar tot de atoombom viel.

● **De schade na de atoombom**

Toendertijd, als er 's nachts alarmfase code rood werd afgegeven, moest ik op bevel van het plaatselijk gezag, in mijn werkkleding op wacht staan. Men noemde dat "wachtappèl". Deze plicht moesten de veteranen vervullen. 's Nachts, op 5 augustus, toen er een code rood werd afgegeven, begaf ik mij naar Yanagaibashi, de plek die ik moest bewaken. Na een nacht op wacht staan begon het werk de volgende morgen

gewoonlijk een half uur later, namelijk om half negen. Maar deze keer kreeg ik daarover geen bericht. Dus was ik de volgende dag om acht uur op mijn werk, wat mijn uiteindelijk mijn leven heeft gered.

Omdat ik nog een half uur de tijd had, ging ik eerst naar het personeeltoilet om mijn kleren te wassen, die ik de afgelopen nacht had gedragen. Ik bukte mij om de was te doen, maar opeens werd ik door een sterke luchtdruk golf die van voren kwam naar achteren tegen de muur gedrukt. Ik verloor het bewustzijn. Ik herinner mij alleen de explosie. Toen ik weer bij kwam, was het pikkedonker en er was overal stof. Maar toen ik de vlammen van de vierde en vijfde verdieping zag komen, werd ik mij bewust dat ik wat moest doen. Ik zag geen hand voor ogen en zocht op de tast en mijn geheugen de uitweg. Ik stootte mij af en toe ergens tegen aan, ervan uitgaande, dat dat de trap was en tenslotte bereikte ik het kantoor van de beveiliging beneden in het gebouw. Van daaruit kon ik de trambaan zien. Toen ik daar aankwam, zag ik midden in een huis een tramwagon op de kop liggen en ik begon mij bewust te worden van de ernst van de situatie. Er was niemand te zien die mij kon vertellen in welke richting ik moest vluchten.

Het terrein van de Hiroshima Prefectural First Middle School was ons als schuilplaats toegewezen, maar daar was ik niet van op de hoogte. Ik ging noordwaarts langs de trambaan, sloeg vlak voor het Shirakamisha-schrijn rechtsaf en ging verder oostwaarts langs de Takeya-cho straat. Tijdens mijn vlucht, weg van de ramp, zag ik een vrouw (leeftijd onbekend) bij de Hiroshima Prefectural High School voor vrouwen bedolven onder een hek dat omgeblazen was door de explosie. Ze schreeuwde om hulp. Alleen haar lichaam vanaf de nek was nog zichtbaar. Helaas was ik nauwelijks in staat om mijzelf van deze ramp te redden, door de stukken glas in mijn rug, die een dikke laag bloed veroorzaakten.

Vervolgens ging ik naar het zuiden, langs de rivier de Takeya en richting de Miyuki brug. Ondanks zijn naam was de rivier de Takeya eerder een slootje, dat niet eens op de kaart van Hiroshima te vinden is en onder Fukuya door stroomt. Tijdens mijn vlucht zag ik geen andere mensen op de vlucht, maar mensen in een huis aan de andere kant van de rivier de Takeya die de rommel aan het opruimen waren en zeiden: "Dit is echt menens." Ik had geen idee hoe laat het was. Ik had het gevoel dat ik al geruime tijd aan het lopen was.

Voordat ik de Miyuki brug overstak naderde een militair voertuig. Ik vroeg de chauffeur of hij mij mee kon nemen naar de haven van Ujina. Van daar ben ik naar het eiland Ninoshima overgevaren. Op het eiland heerste een moeilijke situatie met veel gewonde mensen die er hun toevlucht hadden gezocht. Er waren enkele artsen

aanwezig maar ik kon nergens fatsoenlijk geholpen worden aan de stukken glas in mijn rug, behalve dat ze mij een verband aanlegden. Ik kon niet slapen van het lawaai van in shock verkerende schreeuwende mensen, mensen die de schreeuwers stil probeerden te krijgen, midden in de nacht rondrennende mensen, terwijl mensen probeerde te slapen en de mensen die de rondrennende mensen weer probeerden terecht te wijzen. Op 6 augustus had ik niets te eten. Op 7 augustus kreeg in 's ochtends in mijn pijpvormige bamboedoosje een beetje pap met een ingemaakte pruim, de enige maaltijd op Ninoshima.

De situatie op het eiland was zodanig, dat ik een soldaat vroeg om naar huis te mogen uit angst om er te sterven en op 7 augustus, 's ochtends, keerde ik terug naar de haven van Ujina. Gelukkig was er een vrachtwagen en ik vroeg de chauffeur waar hij heen ging. Hij op weg was naar het stadhuis, dus vroeg ik of ik mee mocht rijden. "Stap maar in!" Hij vond het meteen goed en bracht mij naar de hoofdingang. Ik bedankte hem en stapte uit. Omdat het bedrijf waar ik werkte een beetje noordelijk van het stadhuis lag, ging ik er lopend heen. Toen ik daar aankwam vond ik twee werknemers aan de ontvangstbalie. Ik zei tegen hen: "Ik ga nu naar het huis van mijn schoonouders in Miyoshi", en gaf hun het adres. Vervolgens liep ik via Kamiya-cho en Hacchobori naar het pension in Ushita-machi. Daar heb ik overnacht en ben op 8 augustus met de trein naar het Hesaka station naar Wada Village gereisd, waar ik mijn vrouw en kinderen naar toe had gebracht. Ik haastte mij naar het huis van mijn schoonouders met de gedachte dat ze vast erg bezorgd zouden zijn. Ik kan mij niet veel herinneren van de weg daarheen, behalve het indringende beeld van veel opgestapelde lichamen bij de Kohei brug.

● Na de atoombom

Toen ik in Wada Village aankwam, zaten er nog steeds stukken glas in mijn rug. Iedere dag ging ik naar de rivier waar mijn vrouw mijn rug waste. Het gestolde bloed kleefde als teer aan mijn rug. Toen mijn vrouw de klonters met een naald verwijderde, kwamen ook de stukjes glas mee. Het verwijderen van de bloedklonters en de glassplinters duurde een week tot 10 dagen. Ondanks dat ik dacht dat al het glas uit mijn rug was gehaald, bleven er in de vijftiger en zestiger jaren glassplinters uit mijn rug etteren. Op de chirurgische afdeling van het ziekenhuis in Sakai-machi hebben ze de glasrestanten tenslotte verwijderd.

Kort nadat ik in Wada Village aankwam, voordat het glas verwijderd werd, bezocht mijn vader mij vanuit Onomichi. Omdat ik geen contact met mijn familieleden op kon nemen, was hij ervan uitgegaan, dat ik dood was. Dus, kwam hij naar Wada

Village om te bespreken wie mijn begrafenis moest regelen. Toen hij hoorde dat ik nog leefde, was hij heel verrast en gelukkig. Mijn vader keerde spoedig terug naar Onomichi, nadat hij enkel wat slecht smakende thee op de veranda had gedronken.

In Wada village ging het best goed met mij, zonder dat ik enige inwendige afwijkingen voelde. Na ongeveer drie weken van uitgebreide rust, ging ik eind augustus, begin september weer terug naar Hiroshima en ging weer aan het werk.

Kort nadat ik weer werkte kreeg ik last van een bloederige stoelgang. Dat moet half september zijn geweest, omdat ik me kan herinneren dat de kastanjes aan de bomen, begonnen te vallen. Ik ging naar het huis van mijn ouders in Onomichi en deed het rustiger aan. Gezien mijn gezondheidstoestand ging iedereen, inclusief mijn dokter, ervan uit dat ik aan dystenterie leed en werd er met elkaar overlegd of ik in quarantaine moest. Maar het bloedverlies stopte nadat ik wat kastanjerijst, die mijn zuster voor mij gekookt had, gegeten had. In Onomichi herstelde ik van mijn maagproblemen na enkele dagen absolute rust en gezonde maaltijden. Dus, ging ik weer terug naar Hiroshima.

● **Het leven na de oorlog**

Toen ik weer aan het werk was, hoorde ik dat veel werknemers hun huis kwijt waren. Ik woonde samen met hen op de 5e verdieping van mijn bedrijf. Eerst moesten wij zelf onze maaltijden bereiden, maar later huurde het bedrijf koks voor ons in.

Omdat ik een rijbewijs had, kreeg ik de opdracht om als vrachtwagenchauffeur voor de sectie Materiaalbenodigdheden van de afdeling Algemene Zaken te gaan werken en bracht onderdelen naar elke fabriek in de Hiroshima Prefectuur.

In 1946 keerde mijn familie terug naar Hiroshima en woonden we weer bij elkaar. Mijn collega's bouwden een huis voor ons in Enomachi met peilers die ze na hun werk ophaalden. We woonden daarna 30 jaar lang in Enomachi.

Ondanks verschillende problemen hadden wij altijd wel wat te eten omdat de ouders van mijn vrouw ons rijst konden geven. Maar we hadden geen kleren en beddengoed omdat dat allemaal in het magazijn van mijn bedrijf was vernietigd. We begonnen met de dingen die we van mensen kregen, maakten ondergoed van een zomerkimono en vroegen mijn ouders in Onomichi ons beddengoed te sturen.

● **Gezondheid**

In juli 1947 werd onze tweede dochter geboren. Weer was ik ongerust of haar gezondheid door de atoombom was beïnvloed. Soms had ze een bloedneus of iets

afwijkends dat andere kleuters niet hadden en ik kwam tot de conclusie dat dat met de atoombom te maken had.

Wat mijzelf betreft, ontdekte ik in 1956 een tuberculoma, een tumor. Mijn witte bloedcellen waren afgenomen tot 2000 (en namen af tot 1000). Mijn gewicht van 65 kg zakte met 8 kg. Van juli 1956 tot september 1957 lag ik 15 maanden lang in het ziekenhuis van Hara, Hatsukaichi-cho (tegenwoordig is dat Hatsukaichi City). Ik kon twee jaar lang niet werken. Op 7 juli, 's ochtends, de dag dat ik het ziekenhuis in ging en de dag van het Tanabata sterrenfeest, zei mijn dochter, die in het tweede schooljaar van de lagere school zat, tijdens het ontbijt: “ De sterren komen vandaag naar ons toe, maar wij moeten afscheid nemen, toch?” Iedereen moest huilen toen mijn dochter dat zei.

Vanaf dat moment was ik weer gezond en leed aan geen enkele ernstige ziekte, tot 10 jaar en een aantal jaren geleden, toen ik weer bloed in mijn stoelgang kreeg. Toen de symptomen zich openbaarden, verbleef ik in een Rode Kruis ziekenhuis tot het bloeden stopte of ik kreeg een injectie om het bloeden te stoppen.

Toen ik vier jaar geleden aan prostaatkanker werd geopereerd, kreeg ik een document waarop stond dat ik officieel als slachtoffer van de atoombom werd erkend.

● **Mijn huidige gedachten**

Ik ben nu 94 jaar oud en dankbaar dat ik zo lang mag leven. Wat ik vandaag ben, heb ik te danken aan mijn vrouw. Mijn kinderen zijn heel lief voor mij. Ik kan ze niet genoeg bedanken voor wat ze allemaal voor mij hebben gedaan.

Dierbare herinneringen aan mijn moeder

Hiroko Kawaguchi

● **Het leven voor 6 augustus**

We woonden destijds met zijn vieren - mijn moeder, mijn oudere broer, mijn zus en ik – in een huis in Kamitenma-cho. Mijn vader, Toshio Omoya, was in 1938 gesneuveld in de oorlog tegen China. Ik was nog klein toen mijn vader overleed. Ik kende zijn gezicht alleen van foto's. Volgens mijn familie zei ik als kind altijd, zodra ik foto's van mijn vader zag: "Mijn vader kan niet uit de foto stappen, want niemand reikt hem zijn houten klompen aan."

Mijn moeder Shizuko heeft ons alleen groot gebracht. Voor haar was een goede opleiding het belangrijkste. Ondanks de oorlog mocht ik op kalligrafie- en balletles. Toen mijn broer toelatingsexamen voor de middelbare school moest doen, ging ze wel 100 keer naar een tempel, om er elke morgen voor hem te bidden. Het leek alsof ze dacht dat na de dood van haar man, een goede opleiding het enige was wat ze haar kinderen nog bieden kon.

Mijn moeder werkte van 's ochtends tot 's avonds laat. Ze had verschillende baantjes. Ik herinner mij nog dat ze kranten rond bracht. Mijn oudere broer en zus hielpen haar daarmee. Ik was nog te klein maar deed mijn best hen bij te benen.

In de tijd dat iedereen nog heel familiair met zijn burens omging, en omdat mijn moeder dag in dag uit aan het werk was, was het vanzelfsprekend, dat wij door onze omgeving opgevangen en geholpen werden. Ook familie van mijn oom woonde in de buurt. En de familie van mijn grootvader woonden in Hirose-motomachi, een stad in de buurt.

Toendertijd, moedigden veel lagere scholen het evacueren van groepen kinderen aan, evenals evacuatie van kinderen die op het platteland familie hadden wonen. Ik zat in de derde klas van de Tenma lagere school en ging samen met mijn zus, die in de zesde klas zat, met een groepsevacuatie mee naar een tempel in Yuki-cho. Ondanks dat mijn moeder en oudere broer Toshiyuki ons zo vaak mogelijk bezochten en kadootjes - zoals aardappelen - meenamen, was het zonder ouderlijk huis niet gemakkelijk voor ons. We waren nog zo klein. Mijn moeder zei dat als het zover zou komen, we samen zouden sterven. Daarop vroeg ik mijn moeder mij weer mee naar ons huis in Kamitenma-cho te nemen. En dat gebeurde ook. Achteraf zouden wij allemaal nog in leven zijn geweest, als ik op het evacuatieadres was gebleven. Mijn moeder en broer wilden ons namelijk, op de dag dat de atoombom viel, bezoeken.

● **Wat er gebeurde op 6 augustus**

Op 6 augustus, na schooltijd, ging ik met mijn vriendinnetjes richting huis.

Ik zag B-29 vliegtuigen overvliegen. Ze lieten witte kondensstrepen achter. Met beide handen bedekte ik meteen mijn ogen en oren. Ik deed het waarschijnlijk in een reflex, omdat we zo getraind waren. Dus de lichtflits heb ik niet gezien.

Op het moment van de explosie bevond ik mij gelukkig onder een overhangend dak van een huis en raakte ik niet gewond of voelde ik geen hitte, omdat de muur van het huis mij beschermde. Mijn vriendinnetje was slechts licht gewond en wij konden zelfstandig door een opening naar buiten kruipen en terug naar huis lopen.

Toen ik thuis kwam, wachte mijn moeder, zelf gewond geraakt, op mij. Op die dag was mijn moeder rijst, die op rantsoen was, gaan halen en zij maakte de explosie tijdens de terugweg mee. Zodra ik thuis kwam, griste ze een eerste hulp tas mee en we vluchten weg van de ramp.

Ik zag overal ingestorte huizen en ik zag de leuning van een brug in brand staan. We gingen de brug over op weg naar Koi. Tijdens onze vlucht vroeg iemand, die helemaal zwart geblakerd was, om hulp: “Geef me water, alsjeblieft geef me water.” Maar we wilden verder en konden de vrouw niet helpen. Ik heb er nog steeds spijt van dat ik niet heb gevraagd hoe ze heette.

Toen we eindelijk bij de lagere school in Koi aankwamen, merkte ik, dat ik op blote voeten liep. Ik verbaasde mij dat ik, toen ik over het puin rende, niet gewond was geraakt.

Iedere plek in het schoolgebouw inclusief de klaslokalen en de gangen werd voor de gewonden gebruikt. Mijn moeder kreeg daar eerste hulp. Ze had haar handen, benen en rug ernstig verbrand. Haar gezicht was licht verbrand en ze had een ernstige deuk in haar schedel. Mijn moeder kreeg alleen een beetje zalf op de brandwonden gesmeerd. Terugkijkend weet ik niet eens meer zeker of mijn moeder eigenlijk wel zalf kreeg voor haar wonden.

Daarna begaven wij ons in de richting van de stad, op weg naar een aan ons toegewezen schuilkamer in Ogawachi-machi. Toen wij er aankwamen begon het te regenen. De regen was zwart. Met behulp van een stuk metaal, dat ik ergens had gevonden, probeerden wij ons te beschermen. Kort nadat de regen opgehouden was, kwam mijn broer Toshiyuki.

Ten tijde van de atoombom was mijn broer tweedejaars student aan de Matsumoto Industrieschool. Hij was gemobiliseerd in de fabriek op het eiland Kanawajima, dat voor de kust van Ujina lag. Hij was ten tijde van de explosie samen met zijn vrienden op weg naar hun mobilisatie, vlakbij de Miyuki brug. Volgens hem is hij in plaats van naar het mobilisatiepunt te gaan, naar huis teruggekeerd, omdat hij zich zorgen om ons

maakte. Bij het terrein van het hoofdkwartier van de Hiroshima Spoorwegen was de weg door branden onbegaanbaar geworden. Dus ging hij naar de Shudo middelbare school, stak de rivieren Motoyasu en Ota met de boot over, ging over de brug en kwam uiteindelijk aan in Kanon-machi. Op weg naar huis kon hij niet helpen toen iemand hem vroeg mee te helpen bij het bevrijden van een persoon, die onder het puin van een kleuterschool lag. Hij wilde zo snel mogelijk weten of zijn familie veilig was. Hij vertelde mij dat hij het heel erg voor deze mensen vond.

Toen hij bij ons huis aankwam, vlogen de vlammen eruit. Later vertelde hij dat hij onmiddellijk met een emmer water de vlammen geblust had. Toen hij er zeker van was dat zich niemand meer in het huis bevond, ging hij naar Ogawachi-machi om ons te zoeken. In Ogawachi-machi werden we eindelijk met elkaar herenigd.

Mijn moeder vertelde, dat op die bewuste morgen mijn oudere zus niet naar school wilde. Mijn moeder vond dat niet goed. Zij hoopte dat haar dochter meer kans zou maken toegelaten te worden tot de Yamanaka High School voor Vrouwen, als ze gewoon naar school zou gaan. Dus, zoals ieder morgen ging mijn zus naar school. Ze is aan het eind van de dag niet meer teruggekomen.

● Wat er op 7 augustus gebeurde

Op de dag van het bombardement ging mijn broer naar de Tenma lagere school. Hij was op zoek naar mijn zus, die niet thuis gekomen was. Toen hij hoorde dat ze tijdens het bombardement de kamer van het hoofd van de school aan het schoonmaken was, ging mijn broer daar op zoek. Hij vond echter niets onder het puin. Het schoolgebouw was met de grond gelijk gemaakt en alles lag in de as.

Mijn moeder, broer en ik bleven een paar dagen lang in een schuilkelder in Ogawachi-machi. Maar mijn moeder maakte zich zulke zorgen om mijn zus, dat we besloten naar huis terug te gaan.

Vanaf het moment dat we thuis waren, kwam mijn moeder haar bed niet meer uit. De enige medische zorg die ze had, was een zalf die ze voor haar brandwonden in de lagere School van Koi had gekregen.

Omdat ons huis niet in brand had gestaan, kwamen de burens bij ons om beddengoed te vragen. Toen mijn tante Sueko Omoya dat hoorde, werd ze boos en vroeg ons: “Wat mankeert jullie? Hoe kunnen jullie al het beddengoed weggeven en niets voor je eigen moeder overlaten? ” Mijn broer was nog maar tweedejaars student aan de industrijschool en ik zat in de derde klas van de lagere school, wat nu te vergelijken is

met een leerling tussen de junior high school en de lagere school in. We wisten niet goed wat we in deze situatie moesten doen. Toen mijn tante bij ons introk, zorgde zij voor mijn moeder en voor ons. De man van mijn tante, oom Shigeo, de jongere broer van mijn vader, was vanuit zijn militaire eenheid in Yamaguchi, twee dagen na de atoombom, naar huis teruggekeerd. Hij was in de veronderstelling dat zijn vrouw en dochter Nobue zich thuis in Hiroshima zouden bevinden. Als mijn oom en tante er niet waren geweest, dan zou de situatie met een bedlegerige moeder, ervoor ons veel somberder hebben uitgezien.

Mijn moeder was blij dat de brandwonden in haar gezicht snel genazen, maar de ernstige verbrandingen op haar rug wilden maar niet beter worden. De huid was inmiddels aan het opdrogen en juist toen ik dacht dat het de goede kant op ging, liet de huid op haar rug opeens helemaal los. Maden krioelden onder haar huid. Voordat ik het wist, was het ongedierte over haar hele rug verspreid. Het was onmogelijk ze allemaal te verwijderen. Mijn broer en ik sliepen bij mijn moeder, die onder een muskietennet lag. De penetrante geur van de maden was ondraaglijk.

Ondanks haar ernstige verwondingen, zei mijn moeder nooit dat ze pijn of jeuk had of dat ze dorst had. Ze vroeg enkel om een perzik: “Ik wil een perzik eten.” Mijn tante ging in Iguchi een perzik kopen. Achteraf, moet mijn moeder heel veel dorst hebben gehad.

's Morgens, op 4 september is mijn moeder gestorven. Ik realiseerde het mij pas, toen mijn tante tegen mij zei: “Hiroko! Je moeder is al overleden.” Mijn broer en ik konden het gewoon niet geloven. Als ik terug kijk, verbaas ik mij dat ze gedurende een maand zo lang met een ernstige breuk in haar schedel heeft kunnen verder leven. Toen de soldaten de gewonden gingen evacueren en hen in vrachtwagens legden, weigerde mijn moeder te vertrekken, omdat ze niet wist wat er met mijn zus was gebeurd. Later bleek dat vergelijkbaar zwaar gewonde mensen hersteld zijn dankzij een behandeling in één van de buitenwijken. Voor mijn moeder overheersten de zorgen om mijn vermiste zus. Ze had zich vastgeklampt aan de gedachte haar ooit weer terug te zien.

Het lichaam van mijn moeder werd op dezelfde dag van haar overlijden in het voormalige Koseikan gecremeerd. Ik toonde geen enkele emotie en kon niet huilen. Mijn gevoelens waren helemaal lam geslagen. Het regende op die dag en het lichaam van mijn moeder zou daardoor minder snel kunnen verbranden.

In de stad waren alle gebouwen in elkaar gestort en een brandende vlakte strekte zich over het gehele gebied uit. We konden het station van Hiroshima en Ninoshima

vanaf ons huis zien. Er lagen overal lichamen. De lichamen in de rivier werden door soldaten opgevist en gecremeerd. Sommige lichamen bleven meer dan een maand liggen. Het deerde ons niet, als we er langs liepen. We konden niet overzien wat de gevolgen van de atoombom waren. We hadden honger en aten zonder enige aarzeling radioactief besmet voedsel, zoals aardappelen die op andermans akkers groeiden en ingegraven rijst uit de besmette bodem.

● **Het leven na de atoombom**

Kort na de dood van onze moeder, gingen wij naar het dorp Midorii waar we bij onze familieleden veilig zouden zijn. Wij vroegen of we in hun schuur mochten wonen. Onze grootouders waren al aangekomen. Tijdens het bombardement bevonden mijn grootvader Tomekichi Omoya en mijn grootmoeder Matsuno zich veilig in de huiskamer van hun huis. Maar na hun aankomst in Midorii voelde mijn altijd zo levenslustige grootvader zich ineens griepig. Hij overleed vijf dagen na mijn moeder. We hadden niets van onze oom Shoso gehoord. Hij woonde bij onze grootouders in Hirose-motomachi en bevond zich bij de voordeur toen de atoombom ontplofte.

In Midorri moesten we erg wennen. Veel dingen waren zo anders als bij ons. Nadat ik een jaar in Midorri op school had gezeten, keerden we terug naar Hirose. We zorgden dat we elkaar niet uit het oog verloren. Wij maakten een stukje land vrij van het puin en bouwden er een soort hut op om in te wonen. Mijn oom en tante waren onze pleegouders. Ze hebben mij en mijn broer grootgebracht, alsof het hun eigen kinderen waren. Ik heb het gemis van mijn ouders toen niet als onoverkomelijk zwaar ervaren.

Maar naarmate ik ouder werd, begon ik mijn ouders steeds meer te missen. Ik groeide samen met mijn nichtje op. Toen ze nog op de lagere school zat, zag ik haar in het bijzijn van haar privéleraar huiswerk maken. Ik was jaloers en voelde mij vaak alleen. Ik woonde bij mijn oom en tante totdat ik ging trouwen. Mijn oom had een meubelmakerij en ik deed er de boekhouding.

● **Getrouwd in voor- en tegenspoed**

Vroeger hielden veel mensen geheim dat ze één van de slachtoffers van de atoombom waren. Vooral veel vrouwen vroegen het medisch paspoort voor atoombomslachtoffers niet aan, omdat ze bang waren geen geschikte huwelijkskandidaat meer te zijn. Ik ben nu dankbaar voor dit document, maar het duurde wel een tijd voordat ik er één aangevraagd heb. Wat mijn huwelijk betreft; ik ging ervan uit dat ik met degene, die mijn oom en tante voor mij hadden uitgekozen,

zou trouwen. Ik ben uiteindelijk met iemand getrouwd die ik via een huwelijksbemiddelingsgesprek leerde kennen. Gelukkig maakt mijn nieuwe man geen enkel probleem van het feit dat ik een slachtoffer van de atoombom ben.

Nadat we getrouwd waren, maakte ik mij zorgen of ik wel kinderen zou kunnen krijgen. Ik lijd aan schildklierkanker. Mijn oudere broer en nicht hebben ook kanker. Mijn dochter heeft een tumor aan de gehoorzenuw. Ik vraag mij af of de aandoening van mijn dochter een gevolg is van de atoombom.

● De wens om vrede

Ik vertel mijn kinderen vaak over de atoombom. Ik ben met ze naar het Herdenkingsmuseum van de Vrede geweest en heb ze over de toestand ten tijde van het bombardement verteld.

Vroeger was mijn leven te druk om het graf van mijn familie te bezoeken. Nu doe ik dat regelmatig en maak, voordat ik naar huis ga, nog een praatje met mijn oude burens. Als mijn moeder nog zou leven, zou ik leuke dingen met haar doen en ik zou haar laten weten dat ik van haar hou. Dus, iedere keer als ik iemand tegenkom, die ongeveer even oud is als mijn moeder, dan heb ik de neiging om iets voor die persoon te doen, zoals ik dat voor mijn moeder zou hebben gedaan.

Ik realiseer mij heel goed dat er door de atoombom zoveel mensen gestorven zijn. Des te meer ben ik dankbaar dat ik nog leef en redelijk gezond ben. En als ik aan mijn overleden moeder denk, hoop ik er nog een hele tijd in goede gezondheid voor mijn kinderen te mogen zijn.

Een zomer om nooit te vergeten

Chiyoko Shimotake

● Tijdens de oorlog

Ik ben in 1921 in het dorp Tonoga geboren, (Later is de naam veranderd in Kake-cho, tegenwoordig Akiota-cho.) in de gemeente Yamagata, in de prefectuur Hiroshima.

In 1940/1941 ben ik het huis uit gegaan om lessen te kunnen volgen in het houden van theeceremonies, bloemschikken en etiketteregels. Mijn lerares stond bekend voor haar strenge manier van les geven. We woonden bij haar in huis. Ik heb later veel profijt van deze opleiding gehad. Na een aantal jaren, toen mijn lerares overleden was, werd ik door het hoofd van de afdeling onderwijs van Tsutsuga gevraagd haar op te volgen en de leerlingen les te geven. Mijn inkomen bestond uit de opbrengt van het lesgeld wat ik weer van de gemeente kreeg.

Ik leerde vervolgens Hisashi Kawamoto, een neef van de burgemeester, kennen en we trouwden in mei 1944. Mijn vader werkte op het gemeentehuis en heeft er persoonlijk voor gezorgd dat we elkaar leerden kennen. Na ons huwelijk woonden wij in het huis van mijn schoonouders (schoonvader Kamesaburo en schoonmoeder Sekiyo) vlakbij de Tsurumi brug in Hijiyama-honmachi, Hiroshima. Mijn man had een horlogemakerij, die hij moest sluiten omdat er te veel concurrentie in de buurt was. Tijdens de oorlog was het niet gemakkelijk: Twee huisvrouwen in één huis was te veel en ik ging al snel bij het militaire wapendepot in Kasumi-cho, waar mijn schoonvader ook een baan had, werken.

● Vóór de atoombom

Mijn schoonouders kwamen ook uit Tonoga. Mijn schoonmoeder wilde op 3 augustus naar Tonoga gaan, maar die ochtend bedacht ze zich ineens. Ze zei tegen mij: “Ga jij eerst maar. Ik ga wel op het Obonfeest en blijf dan een dag of tien.” Dus vertrok ik van 3 tot 5 augustus naar het huis van mijn ouders in Tonoga. Toen ik de Tsurumi brug overging, rende mijn schoonmoeder mij achterna en gaf mij een mooie parasol en zei: “Laat deze maar bij je ouders, want als we hem in Hiroshima houden, zou hij wel eens in één van de luchtaanvallen kunnen sneuvelen.” Ze vervolgde: “Doe de groeten aan je vader en moeder en zorg dat je de 5de weer terug bent.” Dat waren de laatste woorden die ze sprak. Ik luisterde naar haar en had geen idee dat dat haar laatste woorden aan mij zouden zijn.

Bij mijn ouders wilde ik altijd zo lang mogelijk blijven. Dus op 5 augustus besloot ik de laatste bus 's avonds terug te nemen. Maar toen ik op weg ging, mocht ik de bus niet in en ging ik tenslotte terug naar het huis van mijn ouders. Toen mijn vader zag dat ik weer terug was gekomen, zei hij boos: “ Iemand die zijn woord niet kan

houden, is een mislukking. Hoe moet ik mij bij mijnheer en mevrouw Kawamoto verontschuldigen? Hij stuurde een telegram naar de Kawamoto's met het bericht: "Ik verzeker u dat Chiyoko morgen naar huis komt."

● 6 tot 9 augustus

De volgende dag (6 augustus) was ik nog steeds bij mijn ouders. Ik was ook niet vroeg in de ochtend vertrokken. Als ik dat had gedaan, dan was ik op de plek geweest waar de atoombom is geëxplodeerd. En toen werd het kwart over acht 's morgens. Na een aantal lichtflitsen rommelde het alsof de aarde beefde. Na verloop van tijd vlogen er ontelbare stukjes verbrand papier door de lucht met de Japans woorden "Hiroshima" erop. Toen ik dat zag, dacht ik dat er iets in Hiroshima moest zijn gebeurd. Na een tijdje kregen wij het bericht dat er iets heel ernstigs in Hiroshima was gebeurd. Ik probeerde er naar terug te keren, maar mensen zeiden me dat de weg naar de stad niet geschikt was om voor vrouwen en kinderen. Dus ging mijn vader lopend naar Hiroshima om te kijken wat er was gebeurd. Hij vertelde dat hij eerst bij een huis in Hijiyama-honmachi, waar wij gewoond hadden, aankwam en zag dat alles was verbrand. In de ruïnes vond hij op een bord geschreven: "Wij zijn in de slaapbarakken van het wapendepot." Mijn vader ging er naartoe en vond daar mijn man en mijn schoonouders. Mijn schoonmoeder had ernstige brandwonden en was meer dood dan levend. Nadat mijn vader zich een beeld had gemaakt van de toestand van mijn man en schoonouders, ging hij verder om mijn oom in Higashi-Hakushima-cho te zoeken. Het huis van mijn oom was ingestort en mijn oom was naar het gebied rond Koi vertrokken. Mijn neef, die als student was gemobiliseerd en meehielp met het slopen van gebouwen, was dood.

Nadat mijn vader het gebied goed had afgezocht, keerde hij terug naar Tonoga. Wetende dat mijn schoonfamilie en mijn man in een slaapbarak van het wapendepot zaten, kwam ik op 8 augustus 's ochtends met de trein (de Kabe Lijn) en de bus terug in Hiroshima. Onderweg zag ik veel gewonden op het plein voor het Kabe Station liggen, die nauwelijks nog ademden. Ieder had maar één blikje drinken. Ze reageerden nauwelijks op mensen die op zoek waren naar hun geliefden en namen riepen. Het zien van zo veel gewonden, maakte mij steeds ongeruster.

Mijn trein stopte in de buurt van het Mitaki Station. Alle passagiers moesten uitstappen. Ik begaf mij naar de slaapbarakken van het wapendepot. Ik had eten meegenomen: ingelegde pruimen en rijst, dat ik van mijn ouders had meegekregen. Er lag een uitgestrekte afgebrande vlakte voor mij en ik wist niet precies welke kant ik op moest. Alle markeringen in de omgeving ontbraken. Ik had geen

referentiepunten om me te kunnen oriënteren. Toen zag ik een vuur. Ik liep er naartoe in de veronderstelling dat ik daar iemand de weg zou kunnen vragen. Het vuur bleek te zijn gemaakt voor de verbranding van lichamen. Het bleek niet het enige vuur te zijn. Lichamen werden overal, op een brug, langs de weg, in een rijstveld, verbrand. Ik voelde geen emoties en de geur ervan drong niet tot mij door. Mijn gevoelens moeten helemaal uitgeschakeld zijn geweest.

Om drie uur 's nachts, het was inmiddels 9 augustus, kwam ik eindelijk bij de slaapbarak van het wapendepot aan. Mijn schoonmoeder was nog maar een paar uur geleden overleden en haar lichaam was nog niet gecremeerd. Zij was op het moment van de ontploffing op een akker aan het werk en daardoor geheel blootgesteld aan de gevolgen ervan. Haar hele lichaam vertoonde brandwonden, vooral haar kin en borst waren helemaal verbrand. Mijn schoonvader had kaarsen aangestoken toen het kreunen opgehouden was en hij veronderstelde dat ze gestorven was. De volgende dag bouwde mijn schoonvader een kist en werd mijn schoonmoeder op een aardappelveld gecremeerd.

● De dood van mijn man

Mijn man was thuis toen de bom viel en hij had geen brandwonden of uiterlijke verwondingen opgelopen. Hij was op het geschreeuw van mijn schoonmoeder afgegaan en had haar van de akker, waar ze werkte, weggehaald.

Op 15 augustus werd ik 's ochtends om vijf uur wakker. Ondanks dat mijn man mij zei dat ik niet vroeg op hoefde te staan, ging ik toch deegballetjes maken om te offeren, omdat het zeven dagen na het overlijden van mijn schoonmoeder was. Ik maakte ook rijstepap voor ons drieën. Toen ik de rijstepap aan mijn man, die nog op de tatamimat naast mij schoonvader lag, wilde geven, reageerde hij niet. Hij was overleden voordat mijn schoonvader het gemerkt had. Omdat al heel snel vliegen om het lichaam van mijn man zwermden, gaf ik aan de plaatselijke autoriteiten door dat hij op de 14de in plaats van de 15de was overleden en kon zijn lichaam op dezelfde dag worden gecremeerd. Mijn schoonvader maakte voor de tweede keer een kist. Deze keer voor mijn man. Omdat het al zwaar genoeg was om zijn eigen vrouw te moeten cremen, vroeg mijn schoonvader deze keer om mijn hulp. Ik vond het heel moeilijk om het vuur aan te steken, vooral omdat mijn man 's ochtends nog gewoon had geademd. Toen het vuur brandde, kon ik niet blijven kijken. Ik probeerde weg te komen, maar mijn voeten weigerden. Ik had geen keus en moest kruipend naar huis. Omdat er overal lichamen werden verbrand, liep ik, al kruipend over de hete aarde, brandwonden aan mijn handen, knieën en voeten op.

De volgende dag ging ik terug om de botten van mijn man bij elkaar te zoeken. Ik was verbaasd over de sirene die toen afging en van het zien van vijandelijke toestellen die overvlogen. Pas later begreep ik dat de oorlog voorbij was.

● **Cyanide als uiterste middel**

Op het wapendepot hadden alle vrouwen cyanide gekregen. Ons werd verteld, dat als de Amerikanen ons zouden verkrachten, we deze voor Japanners grote schande niet hoefden te ondergaan. Toen mijn man overleden was, heb ik geprobeerd de cyanide te slikken, omdat ik voor niemand meer van nut zou zijn. Toen mijn schoonvader wegging om het overlijden van mijn man aan de plaatselijke overheid te melden, wilde ik de cyanide met water innemen. Maar op hetzelfde moment realiseerde ik mij wat ik mijn schoonvader aan zou doen als hij mij dood aan zou treffen. Dus nam ik het niet in en besloot dat mijn nieuwe missie de zorg voor mijn schoonvader zou zijn. Ik knipte mijn lange haar kort en ik verbrande het samen met het lichaam van mijn man. Ik sprak tegen zijn geest en zei: “ Het spijt me, schat. Ik kan niet met je mee. Dit is wat ik voor je voel. Als mijn schoonvader er niet was geweest, had ik de cyanide ingenomen.”

Na mijn terugkeer naar Tonoge had ik de cyanide goed opgeborgen. Een van mijn broers vond het en heeft het verbrand. Volgens hem zou ik het gaan gebruiken zodra daar aanleiding voor zou zijn. Ik was sprakeloos toen ik de chemische geur van de brandende cyanide rook.

● **De dood van mijn schoonvader**

Mijn schoonvader was ten tijde van de bomexplosie in het wapendepot en liep ernstige brandwonden aan zijn rug op. Daarom moest hij altijd op zijn buik slapen. Na de dood van mijn man wilde ik met mijn schoonvader naar Tonoga. Maar op 25 augustus is hij overleden. Ik was nog maar 24 jaar oud en ineens helemaal alleen in Hiroshima. Ik had mijn man en beide schoonouders verloren. Ik dacht dat ik dood wilde, maar ik kon niet omdat ik het als mijn plicht zag de as van alle drie naar de stad van mijn schoonouders terug te brengen en daar aan de familie te overhandigen.

● **Terug naar Tonoga**

Tenslotte keerde ik op 6 september met de as van mijn man en schoonouders terug naar Tonoga. De familie van mijn man hield thuis een herdenkingsdienst. Omdat ik me erg mager en aangeslagen voelde, zorgden mijn ouders en broers heel goed voor mij. Dankzij hen leef ik nog. Ouders en broers hebben is in ieder geval heel fijn. Hun

honger naar voedsel was zo aanstekelijk dat ik ook weer begon te eten. Tijdens de voedselschaarste dwong ik mijzelf te eten, ook al wilde ik het eigenlijk niet. Bovendien: niets eten, kon niet anders dan slecht voor me zijn. Ik denk dat die gedachte me echt geholpen heeft.

Nadat ik weer in Tonoga woonde, zijn mijn vader en ik verschillende malen naar Hiroshima geweest. Op een dag werden we achtervolgd door een vreemde man, die krijgsgevangene was geweest. We waren al doodmoe van het lopen en we moesten ook nog door een gebied zonder wegen, waar de typhoon Makurazaki had gewoed. Door hard te rennen, lukte het ons tenslotte de man van ons af te schudden, maar ik vergeet de angst niet, die ik toen had.

● Een tweede huwelijk

Ik ben in 1957 weer getrouwd met een man die al drie kinderen had. Zijn jongste kind was toen twee jaar oud. Ik was eerst van plan het huwelijksaanzoek af te slaan, want ik had nog nooit kinderen opgevoed. Maar toen ik zijn kinderen op een dag ontmoette, waren ze zo schattig, dat ik van gedachten veranderde en besloot te trouwen. Het groot brengen van deze kinderen zou mij gelukkig kunnen maken. Ik had weinig hoop op het zelf krijgen van eigen kinderen.

● Mijn gezondheidstoestand

Ik heb mij heel vaak zorgen gemaakt over mijn gezondheid. Momenteel ben ik bij allerlei specialisten in behandeling. Als ik naar een plaatselijke tandarts ga om een tand te laten trekken, moet er een dokter bij zijn omdat mijn bloed niet normaal stolt.

Ongeveer 7 jaar geleden, in 2001, ben ik geopereerd aan eierstokkanker. Toen de kanker naar de darmen was uitgezaaid, moest ik een lange operatie ondergaan en zijn er 50 cm van mijn darmen verwijderd. Eierstokkanker is moeilijk te behandelen en bovendien had het zich bij mij uitgezaaid in de ingewanden. Dus is het een wonder dat ik de ziekte heb overleefd.

Toen ik aan eierstokkanker leed smaakte het eten bitter. Onlangs had ik dat weer en dus zocht ik snel een dokter in het ziekenhuis op. In het ziekenhuis constateerde men een darmafsluiting en ik moest meteen blijven.

● Bloot staan aan de straling van de atoombom

Ook al had ik van de straling geen brandwonden opgelopen, er waren wel vliegen die hun eitjes overal in mijn lijf; in mijn handen, voeten en rug legden. Daarna kropen er ontelbare hoeveelheden motten van onder mijn huid vandaan. Het deed erg pijn,

alsof ik door horsels gestoken werd. Ik heb nog steeds overal littekens van die motten en ik ga dus niet naar het zwembad of naar een hete bron.

Toen de dokters in het ziekenhuis mijn rug zagen, vroegen ze mij hoe dat was gekomen. Ik antwoordde hen dat dat door de atoombom kwam. Sommige dokters vroegen mij of ik toen met mijn rug aan de explosie heb blootgestaan, maar dat was niet het geval geweest.

Vrede is een groot goed. Het op oorlog laten aankomen is een enorme vergissing. Zelfs als je problemen hebt die je niet gelukkig maken, moeten wij onszelf kunnen beheersen. Dat zou heel wat ellende kunnen voorkomen.

Geluksvogel!

Toshio Miyachi

● Het leven toen

Ik ben in 1917 in Nakanosho, gemeente Mitsugi (nu Innoshima-Nakanosho-cho, Onomichi) geboren. Mijn vader werkte bij het postkantoor van Nakanosho en mijn moeder was fulltime huisvrouw en bewerkte een kleine akker. Ik was de oudste van drie kinderen. Twee jaar na mijn geboorte werd mijn jongere broer geboren. Mijn zusje overleed kort na haar geboorte in 1924. Daarna overleed mijn moeder. Vanaf die tijd was ik alleen met mijn vader.

In 1939 werd ik opgeroepen voor militaire dienst in de 5de Divisie Veldartillerie van het 5de Regiment. Als korporaal werd ik drie jaar lang naar verschillende gebieden in Vietnam en China uitgezonden. Na mijn dienstplicht ging ik bij een vestiging in Hikari van het Marukashi warenhuis werken, dat gerund werd door mijn neef. In 1943 veranderde ik van baan en werkte ik bij de vestiging van de Miyaji staalfabriek in Hikari, die geleid werd door mijn grootvader van vaders kant. De reden om van baan te veranderen, was de locatie van het hoofdgebouw van het nieuwe bedrijf, dat dicht bij het huis van mijn vader was. Dat leek mij veel gemakkelijker, omdat ik voor hem moest zorgen. Ik ben in die tijd getrouwd. Mijn oudste zoon werd in april 1944 geboren.

In april 1945 kreeg ik voor de tweede keer een oproep van het leger. Deze keer bracht ik mijn vrouw en kind naar Innoshima. Ik werd weer in het 5de Regiment, Veldartillerie ingedeeld, maar nu werkte ik als beheerder van het militieregister voor het hoofdkwartier. De meeste troepen waren naar verschillende gebieden uitgezonden, om het land te verdedigen. Slechts een beperkt aantal soldaten bleef in het hoofdkwartier. Mijn hoofdtaken waren het opzetten van een militieregister en het distribueren van het militaire boekje. Ik hoefde niet eens aan de militaire oefeningen deel te nemen.

Sergeant Okada, de officier direct boven mij, die uit Kobatake in de gemeente Jinseki (tegenwoordig Jinsekikogen-cho gemeente Jinseki) kwam, was een bijzondere man. We werkten met zijn tweeën in dezelfde ruimte en hij mocht mij graag.

Vanaf juni 1945 werden onze troepen Reserve Artillerie District Chugoku (Chugoku, 111ste Divisie) genoemd. De eenheid bevond zich ten westen van het kasteel van Hiroshima. Rondom de gracht, waar vier batterijen geschut stonden, werden een aantal barakken van twee verdiepingen hoog gebouwd.

● De atoombom

Toen ik uit militaire dienst werd ontslagen, was ik van plan naar mijn oude werkgever terug te keren. Het bedrijf waar ik destijds werkte, leek hetzelfde plan met mij te

hebben. Een brief van de directeur met het verzoek of ik naar een belangrijke vergadering in Hikari wilde gaan, werd op het bataljon afgeleverd. Ik moest mijzelf ertoe dwingen om verlof te vragen. Mijn excuus om te gaan, zouden mijn kameraden niet waarden, zodra ze zouden horen dat ik voor het bedrijf van mijn familie voor zaken dringend weg moest. Terwijl ik niet zeker wist wat ik moest doen, zei mijn sergeant Okada heel begripvol: “Maak je geen zorgen. Ik zorg dat je toestemming krijgt.” Dankzij hem werd speciale toestemming verleend en was ik op zondag 5 augustus in Hikari. Ik kreeg verlof onder de voorwaarde dat ik de volgende dag meteen de trein terug naar mijn eenheid zou nemen.

Op 6 augustus stond ik om 4 uur 's morgens op en nam na het ontbijt de trein vanaf het station in Hikari. Om kwart over 8 's morgens, toen de atoombom ontplofte, moet mijn trein precies in die buurt zijn geweest, vlak vóór het station Iwakuni. De trein maakte veel lawaai en ik heb de explosie zelf niet gehoord. Maar alle passagiers keken door de ramen naar buiten en zeiden dat een enorme rookwolk in de vorm van een paddenstoel zich boven Hiroshima verrees. De trein bleef zonder enige aankondiging doorrijden. Niemand wist wat er precies gebeurd was. Plotseling stopte de trein op het station van Itsukaichi. Daar, op het station waar alle vorige treinen ook gestopt waren, werden de passagiers verzocht uit te stappen, omdat men niet meer verder richting Hiroshima zou rijden. Ik zou te laat komen. Ik had immers beloofd meteen naar mijn eenheid terug te keren, zodra de trein in Hiroshima om 09:00 uur zou aankomen.

Voor het station Itsukaichi, waar een locomotief stond die witte rook spuugde, werd het zo donker als de nacht en ik kon de andere mensen nauwelijks waarnemen. Na een tijdje, toen de zwarte rook begon op te trekken, zag ik dat er een voertuig van de Marechaussee geparkeerd stond. Het scheen dat ze net klaar waren met een opdracht en ik vroeg ze of ze mij naar het kasteel van Hiroshima konden brengen, in de hoop dat ik zo bij mijn eenheid zou kunnen komen. Ze stemden bereidwillig toe. Ze waren met zijn tweeën, een korporaal en een sergeant. Ze zagen er heel levenslustig en zonder zichtbare verwondingen uit. Het leek erop dat ze niet direct aan de radioactieve straling hadden blootgestaan. Mochten ze vandaag nog leven, dan zou ik hen graag persoonlijk willen bedanken.

● In de stad na de atoombom

Ik weet niet meer precies welke route ze van Itsukaichi naar Hiroshima namen. Ik denk dat ze op een doorgaande weg door een aantal rijstvelden reden. Langs de weg bevond zich een stroom vluchtelingen die zo snel mogelijk van de ramp probeerden

te ontsnappen. Nadat we de stad Hiroshima waren binnengereden, reden we langs de trambaan. Het leek erop dat iedereen al was geëvacueerd. De stad leek geheel verlaten. We zagen zelfs geen honden of katten meer rondlopen.

Hoewel ik ze eerder gevraagd had mij naar het kasteel van Hiroshima te rijden, zetten ze mij vlak voor de Aioi Brug af. Mijn eenheid bevond zich vlakbij de brug, dus dacht ik er gemakkelijk heen te kunnen lopen. Maar dat ging helemaal niet omdat de weg kokend heet was. Ik droeg schoenen met veters en zogenaamde ‘puttees’ (beenwikkels), maar ik kon geen meter vooruit komen en moest bij de brug stoppen.

Ik moet een uur lang op de brug bezig zijn geweest met een halve meter vooruit en een halve meter achteruit te komen. Opeens begon het te regenen. Het leken wel naalden die stuk voor stuk in mijn huid prikten. De regen was zwart en bedekte alles alsof het een olievlek was. Maar ik voelde mij niet met olie besmeurd. Er was nergens een schuilplaats op de brandende vlakte te vinden en ik werd helemaal tot op het bot doorweekt en moest wachten tot de regen zou ophouden.

Toen de regen stopte, veranderde de temperatuur ineens en werd het merkbaar koeler, alsof het herfst werd. De hete weg was voldoende afgekoeld om erover te kunnen lopen.

Toen ik bij mijn eenheid aankwam, vond ik de barakken in een betreurenswaardige staat. Het terrein waar de barakken stonden, was helemaal leeg. Alsof er nooit wat gestaan had. Alle gebouwen waren verbrand en weggespoeld door de regen.

Sergeant Okada was eerder dood dan levend. Hij had overal op zijn lichaam brandwonden, maar hij ademde nog. Door de zware verbrandingen herkende ik hem niet, totdat hij mij aansprak en zei: “Miyachi, geluksvogel!” Ik ging weg om ’s avonds weer op dezelfde plek terug te keren. Ik zag sergeant Okada niet meer. Hij was zeer waarschijnlijk naar een andere plek overgebracht.

Ik kan het mij niet precies meer herinneren, maar het zou kunnen dat ik direct na de zwarte regen op 6 augustus generaal Shunroku Hata van het Tweede Commando der Strijdkrachten tegenkwam. Ik kreeg van een adjudant het bevel om de generaal over de rivier de Temma te dragen, zodat hij niet nat zou worden. Generaal Hata was klein. Ik gehoorzaamde en nam de generaal, die helemaal niet zwaar was, op mijn rug.

● De reddingsoperaties

Op het westelijk Paradeterrein werden ongeveer 90 soldaten die de atoombom hadden overleefd, bijeengebracht. Ik en de andere soldaten moesten lichamen cremieren. Het was een enorm groot aantal lichamen dat gecremeerd moest worden. Het ging om 250 tot 300 lichamen per dag.

Wat mij vooral bijgebleven is, is dat er twee dode Amerikaanse soldaten op de trappen van het kasteel van Hiroshima lagen. Het moeten twee krijgsgevangenen uit het gebouw vlakbij het kasteel zijn geweest, dat toen daarvoor werd gebruikt.

Op 6 augustus, de dag van de bomexplosie, hadden wij niets te eten en ik nam mijn 30 manschappen mee naar het stadhuis om daar biscuits te halen. In het stadhuis liep het anders als we hadden gedacht. We onderhandelden met de ambtenaren maar werden niet serieus genomen. We kregen geen biscuits. We hadden geen keus en in een poging het hongergevoel te vergeten, dronken wij heet water met suiker. Vanaf 7 augustus lukte het ons, dankzij hulptroepen van buiten de stad, rijstballen en harde biscuits op rantsoen te krijgen.

Tot eind augustus gingen wij door met de reddingsoperaties en moesten buiten slapen.

Op 31 augustus kwam eindelijk het bevel dat alle eenheden opgeheven moesten worden. Als eenheden worden opgeheven, worden de voorraden die in de militaire pakhuizen opgeslagen staan, onder de soldaten verdeeld. Ik kreeg uniformen en dekens. Sommige soldaten die van het platteland kwamen kregen paarden en reden daarop naar huis.

Op 1 september ging ik in de haven van Itozaki aan boord van een schip en keerde terug naar Innoshima.

● **Ziektes**

Ongeveer twee maanden na mijn terugkeer in Innoshima, moest ik plassen op een akker en merkte dat ik ongeveer 1 sho (= ongeveer 1,8 liter) bruin gekleurde urine plaste. Dit bleef maar doorgaan. Een jaar later moest ik met maag-darm problemen in het ziekenhuis worden opgenomen. Later moest ik voor een niet goed werkende lever opgenomen worden. In 1998 kreeg ik blaaskanker en moest daarvoor steeds opgenomen en behandeld worden.

In september 1960 kreeg ik het medisch paspoort voor overlevenden van de atoombom. Voordat ik het kreeg, vroeg ik mij af of ik het wel wilde hebben, maar op advies van de gemeente ik vroeg het toch aan. Vervolgens was ik iedere keer weer dankbaar dat ik het paspoort had, zodra er weer een ziekte, die in verband werd gebracht met de atoombom, bij mij werd geconstateerd.

● **Na de oorlog**

Na de oorlog opende ik een winkeltje in Innoshima. Het was een kleine plattelandswinkel en we verkochten niet alleen levensmiddelen maar ook gepelde en

geslepen rijst en granen, gezuiverde olie en later ook keukenapparaten. Het was geen gemakkelijk leven maar door zuinig te leven lukte het mij de universitaire opleidingen van mijn kinderen te betalen.

In 1946, kort nadat mijn oudste dochter werd geboren, overleden mijn vrouw en de baby. Ik hertrouwde in 1947 en kreeg met mijn huidige vrouw twee zonen en één dochter. Omdat mijn kinderen kort na de oorlog werden geboren, hadden ze allemaal een zwakke gezondheid. Ik vermoedde dat dat kwam doordat ik aan de radioactieve straling van de atoomboom had bloot gestaan. Mijn vrouw drukte mijn dochter op het hart niet te praten over het feit dat zij tot de tweede generatie atoombomslachtoffers behoorde. Dat zou de kans op een huwelijk kleiner kunnen maken.

● **Senior officier is gesneuveld door de atoombom**

Als er na de atoombom nog oorlog was geweest, dan zou dat voor Japan grote gevolgen hebben gehad. Ik ben van mening dat de vrede van nu te danken is aan de vele slachtoffers van toen.

Het feit dat ik toen niet direct aan de radioactieve straling heb blootgestaan en dat ik vandaag nog leef heb ik te danken aan sergeant Okada's groothartige besluit mij verlof te verlenen. Ik ben sinds 6 augustus - toen hij zei: "Miyachi, geluksvogel!" - het spoor van de sergeant kwijt geraakt. Het kwelde mijn geest. Ik wilde mijn grote dankbaarheid aan de sergeant betuigen. Mijn kinderen begrepen mijn wens. Na een zoektocht via internet en na navraag bij diverse tempels te hebben gedaan, vonden ze uiteindelijk het graf van sergeant Okada.

In 2007 heb ik met mijn hele familie een bezoek gebracht aan het graf van sergeant Okada. Nadat ik er mijn gevoelens van dankbaarheid en respect had uitgesproken, viel er eindelijk een enorme last van mijn schouders.

**Een vredeswens
voor de volgende generaties**

Tokio Maedoi

● **Het leven voor de atoombom**

In 1945 woonde ik samen met mijn moeder Hisayo en mijn twee oudere zussen in Kusunoki-cho 1-chome. Ik zat in het eerste jaar van de hogere afdeling van de Misasa Volksschool. In die tijd kon je mij echter bezwaarlijk een leerling noemen, aangezien wij dagelijks werden gemobiliseerd om in fabrieken te werken, zonder ooit een les te volgen. Samen met veertig van mijn klasgenoten werd ik opgeroepen om de autofabriek van Nissan in Misasa-honmachi 3-chome te bemannen. Ook mijn twee zussen werkten – Kazue op het Postbankkantoor en Tsurue in de legerkledingfabriek.

● **Zes augustus**

Ook die bewuste ochtend bevond ik me in de autofabriek van Nissan. De klasgenoten die samen met mij waren gemobiliseerd, waren verspreid over de fabriek aan het werk. Ik was een kantoorhulpje en moest onder andere onderdelen naar de werkvloer brengen wanneer men er daar om vroeg. Zo ook op dat bewuste moment: vanuit de werkvloer was net de vraag gekomen om schroeven voor een onderdeel te komen brengen en ik stapte met twee doosjes in de hand het kantoor uit om me naar het fabrieksgedeelte achterin het gebouw te begeven. Plotseling werd ik omhuld door een blauwachtig licht als van de vlam van een gasbrander. Haast gelijktijdig werd mijn gezichtsveld geblokkeerd en voelde ik mijn lichaam door de lucht zweven. Aangezien het luchtalarm eerder was afgeblazen, waren wij volledig weerloos, maar het schoot meteen door me heen dat dit een bominslag moest zijn. “Ah, nu is het met me gedaan,” dacht ik onmiddellijk.

Ik heb geen idee hoeveel minuten precies verstreken waren voordat ik weer bij bewustzijn kwam en beseftte dat ik op de grond lag. Na een tijdje kwam mijn gezichtsvermogen terug, als bij een geleidelijk optrekkende mist, en ik dacht: “Ik leef nog”.

Blijkbaar was ik neergekomen op een gascilinder die naast mij was omgevallen, en ik had een schaafwond opgelopen aan mijn hand. De dag dat de atoombom viel, was mijn hood kortgeschoren en droeg ik alleen maar een shirt met korte mouwen en ronde hals en een korte broek. Als je erover nadenkt, moet ik dus wel zwaar verbrand zijn geweest aan al mijn blootgestelde lichaamsdelen, maar op het moment zelf realiseerde ik me niet hoe erg ik er aan toe was – ik voelde zelfs geen pijn. Ik kon niemand van de met mij gemobiliseerde klasgenoten ontwaren en begon mij zorgen te maken over mijn familie, waarop ik besliste om naar huis terug te gaan. Toen ik begon te wandelen, botste ik op een drietal mensen die terechtgekomen waren onder de kolossale fabriekspoort die omver was gevallen. Met de hulp van een paar

omstanders slaagde ik erin om hen ervan onderuit te trekken, waarna we elkaar allen toeriepen: “We moeten hier weg, we moeten hier weg” en de fabriek ontvluchtten.

● Toestand na de atoombom

De stad was volledig bedolven onder ingestorte gebouwen en muren, waardoor je zelfs de straten niet meer zag. Her en der stegen rookpluimen op als van kleine vuurtjes, en alle mensen die over straat liepen, waren bedekt met brandwonden. Sommigen vluchtten met kinderen op de arm. Mij een weg zoekend over het puin en stapels hout, bezeerde ik mij aan mijn voet door een uitstekende nagel die zich door mijn schoenzool boorde, maar ik was toen zo buiten mezelf dat ik niet de minste pijn voelde. Van onder het puin onder mijn voeten kon ik vaag stemmen “help” horen kreunen, maar ik was de waanzin nabij te midden van dit helletafereel en vervolgde alleen maar mijn weg naar huis, zonder iets voor die om hulp smekende stemmen te kunnen doen.

Toen ik thuiskwam, trof ik ons huis volledig verwoest aan. Mijn moeder en zus hadden normaal thuis moeten zijn, maar er was geen spoor van hen te bekennen. Als jongetje van amper twaalf jaar bekroop me plots de angst dat ik nu helemaal alleen op de wereld stond. Als aan de grond genageld bleef ik een tijdje verdwaasd naar ons ingestorte huis staren, denkend: “Het is allemaal voorbij”. Een stem in mijn buurt die riep: “Het vuur verspreidt zich – maak dat je wegkomt!” bracht me er uiteindelijk toe om te vluchten. Terwijl ik in de richting van het vluchtoord in de voorstad sjokte dat wij vooraf met elkaar hadden afgesproken, kwam ik toevallig Nakamura tegen, een klasgenoot die in dezelfde fabriek gemobiliseerd was als ik. Hij was op de vlucht naar familie in Mitaki-machi en stelde voor om met hem mee te gaan.

Mitaki-machi lag hogerop in de heuvels, waardoor de schade kennelijk beperkt was tot wat kapotte ruiten. Zijn familielid riep uit: “Wat een geluk dat je ongedeerd bent! Wat een geluk!” waarop zij ons wat rijstballen toestak, maar ik had geen eetlust en kreeg geen hap naar binnen. Nu ik eindelijk een moment tot rust kon komen, begon ik de pijn in mijn lichaam gewaar te worden en besepte ik dat er iets mis met me was. Overal waar mijn huid onbedekt was geweest, was ik verbrand en mijn lichaam was overdekt met gigantische blaren die op en neer deinden als golven. Ik had evenmin een pet op gehad, en de brandwonden aan mijn hoofd bezorgden mij een kloppende pijn. Men zegt dat het fataal is als je lichaam voor één derde is verbrand, maar ik geloof dat het bij mij nog meer was dan dat.

Het moet kort voor de middag zijn geweest dat het begon te regenen. De regen voelde aangenaam aan op mijn gloeiende lijf en ik liet me een tijdje natplenzen. Toen

ik echter het weglappende water eens goed bekeek, zag ik de olieachtige glans die het had. Ik had er op dat moment geen flauw benul van wat dit was, maar nu weet ik dat dit radioactieve “zwarte regen” moet zijn geweest.

Wat later nam ik afscheid van Nakamura, om naar de school van Yasumura (het huidige Asaminami-ku in Hiroshima) te gaan, die als evacuatieplaats dienstdeed. Omdat mijn lichaam ondraaglijk bleef gloeien, plukte ik een komkommer van een veld langs de kant van de weg, waarvan ik het sap al doorstappend uitperste en over de brandwonden uitsmeerde, en ging door.

Toen ik eindelijk de school bereikte, was daar een ziekenboeg ingericht, waar ontelbare gewonden als een vangst tonijnen zij aan zij op de grond lagen. Daar ontving ik voor het eerst medische hulp, maar die behandeling hield niet meer in dan het aanbrengen van wat bakolie op de wonden. Doordat de school letterlijk door slachtoffers werd overspoeld, werd ik heringedeeld bij een andere evacuatieplaats. Onderweg daarnaartoe liep ik geheel toevallig mijn zus Tsurue tegen het lijf. Zij was thuis geweest toen de atoombom viel en had blijkbaar een hoofdwond opgelopen, omdat haar hoofd nu in het verband zat. Eindelijk had ik iemand van mijn familie gevonden, wat me opgelucht deed ademhalen: “Oef, ik ben toch niet moederziel alleen”. Van haar hoorde ik dat ook moeder veilig was, waarop we naar haar toe gingen. Mijn moeder had zich op het moment van de inslag in de open veranda bevonden en had een gapende wond in haar been en brandwonden in haar gezicht. Nog wat later vonden we op diezelfde plek ook mijn andere zus Kazue terug, die toen de bom viel aan het werk was geweest op het Postbankkantoor.

Wij bleven uiteindelijk tot het einde van de oorlog in Yasumura. Ik herinner mij hoe overrompeld ik was door een gevoel van opluchting om het feit dat ik niet meer naar de oorlog hoefde te gaan. Na een verblijf van ongeveer twee weken in Yasumura, namen wij onze intrek in het huis van familie in het geboortedorp van mijn vader, Gono in Takata-gun (de huidige stad Akitakata).

Mijn toestand ging steeds verder achteruit en in mijn omgeving werd al gefluisterd dat ik niet lang meer te leven had. Met een handkar werd ik voor verzorging naar een dokter gebracht die tijdelijk in het dorp Gono was gestationeerd. Daar kreeg ik voor het eerst witte brandwondenzalf toegediend en kon zo ten langen leste een medische behandeling die naam waardig ondergaan. Om mij te verzorgen moesten mijn kleren uit, maar de staat van mijn brandwonden was zo erg dat er niets anders op zat dan mijn kleren met een schaar open te knippen. Ik had hoge koorts en kon niet naar het toilet gaan, waardoor men mij moest ondersteunen om me mijn behoefte te laten doen. Ondanks haar eigen verwondingen was het mijn moeder die aan het ziekbed zat van

haar jongste kind en enige zoon. Ik herinner me hoe zij de hele nacht opbleef om mij met een waaier koelte toe te wuiven, steeds maar herhalend: “Heb je het niet te warm? Heb je het niet te warm?” Mijn brandwonden begonnen nog maar net te genezen, of ik kreeg vaak last van een bloedneus. Het gebeurde soms zelfs dat het bloeden pas wou stoppen nadat ik een injectie kreeg van de dokter.

Beetje bij beetje werd ik beter en ik begon naar de plaatselijke school te gaan. De school telde zo'n drie leerlingen die ook na de atoombom vanuit een school in het centrum van Hiroshima hierheen waren gekomen.

Omstreeks september werd ik nieuwsgierig naar hoe Hiroshima er nu zou uitzien en nam in mijn eentje de bus naar het centrum. Dicht bij de ruïne van ons huis slaagde ik erin een praatje te maken met burens die in een zelf opgetrokken barak leefden. Her en der waren zulke provisoire bouwsels te zien, die nauwelijks beschutting boden tegen weer en wind. Bij de Nissan-autofabriek, waar ik me op het moment van de atoombom had bevonden, kwam ik toevallig de fabrieksdirecteur tegen. Hij vroeg: “Is alles goed met je?” en vertelde mij wat er na de inslag zoal was gebeurd. Toen ik hoorde dat de atoombom de ogen van een van de kantoormeisjes had doen uitpuilen, bekwam me weer een onbehaaglijk gevoel aangezien ik me een ogenblik daarvoor nog in datzelfde kantoor had bevonden. De veertig klasgenoten die er ook gemobiliseerd waren heb ik daarna nooit meer teruggezien en ook nu nog heb ik geen idee wat er van hen is geworden.

● Heropbouw van mijn leven

Twee, drie jaar later heb ik bij gebrek aan werk op het platteland het zwaartepunt van mijn leven opnieuw verlegd naar het centrum van Hiroshima. Mijn afgebroken schoolloopbaan maakte het verschrikkelijk lastig om werk te vinden. Om de eindjes toch aan elkaar te kunnen knopen aanvaardde ik alle baantjes die op mijn pad kwamen, van krantenbezorger tot bouwvakker.

Toen ik op mijn drieëntwintigste zou gaan trouwen, wou ik dat mijn toekomstige alles wist en vertelde ik haar dat ik een atoombomslachtoffer was. In volle wetenschap daarvan gaf zij mij haar jawoord. In die tijd stonden de kranten vol artikels over de fysieke gevolgen van de blootstelling aan een atoombom, maar ik deed mijn best om daar zo weinig mogelijk aandacht aan te schenken. Toen ik zevenentwintig was, werd mijn oudste zoon geboren en in datzelfde jaar kon ik op voorspraak van mijn zwager aan de slag bij Toyo Industries (het huidige Mazda). Tot dan toe had ik de baantjes aan elkaar geregen, maar aangemoedigd door mijn zwager, die zei dat ik moest doorzetten, besloot ik bij het aanvatten van deze baan om er het

beste van te maken voor mijn zoon.

● **Ongerustheid over mijn gezondheid**

Tijdens een gesprek met mijn collega's van de nachtdienst bleek een van hen op het moment van de inslag op de Aioi-brug te hebben gestaan. Dat was vlak bij het hypocentrum, dus ik was erg onder de indruk van wat hij me vertelde. Hij zei me dat hij van de Atomic Bomb Casualty Commission het verzoek had gekregen om een medisch onderzoek te ondergaan. Als overlevenden van de atoombom praatten we met elkaar over de dingen die ons bezighielden. Zijn gezondheid verslechterde echter en hij moest in het ziekenhuis worden opgenomen. Hoewel hij nog één keer terug kwam werken, stierf hij op vijftigjarige leeftijd. De ongerustheid over mijn gezondheid heeft mij nooit meer losgelaten en ik denk dat het een klein mirakel is dat ik hier nog altijd rondloop. Daarna bleef ik werken totdat ik op mijn vijfenvijftigste op pensioen ging.

● **Vredeswens**

Ik nam het besluit om mijn ervaringen rond de atoombom te delen omdat ik voel hoe mijn krachten met het ouder worden afnemen en een drang voelde opkomen om mijn ervaringen door te geven aan de jongere generaties terwijl het nog kan. Aangezien de jongeren van vandaag niet meer tegen hun wil naar het slagveld worden gestuurd zoals vroeger en volledig vrij zijn in hun doen en laten, wil ik dat zij beseffen – al is het maar een klein beetje – wat voor gebeurtenissen die tegenwoordig ondenkbaar zijn vierenzestig jaar geleden daadwerkelijk plaatsvonden, hoe de mensen die toen veel te jong het leven lieten dachten en welk leed de vorige generatie heeft ondergaan.

Voorts zou ik de jongere generaties willen oproepen om de vredesbeweging vooruit te stuwen in de richting van nucleaire ontwapening, zodat wat ik heb meegemaakt nooit meer opnieuw hoeft te gebeuren. Geen mens zou ooit mogen meemaken wat ik heb meegemaakt. Ik hoop van harte dat ik zelf nog een wereld zonder kernwapens zal kunnen zien.

Onheerbare oorlogswonden

Kyoko Fujie

● De situatie voor de atoombom

Ik zat destijds in het vierde leerjaar van de Ujina Volksschool. Mijn vader was eenenveertig en maakte deel uit van het scheepscommandocentrum van de landmacht, waardoor hij het grootste deel van het jaar op buitenlandse missie was met een militair schip en hooguit een keer per half jaar naar ons huis in Ujina-machi (het huidige Minami-ku in Hiroshima) terugkwam. Mijn moeder was eenendertig en werkte als vroedvrouw. Blijkbaar was evacueren onmogelijk, ondanks het groeiende gevaar in de stad, omdat zij haar patiënten niet in de steek kon laten. Ons gezin bestond verder nog uit mijn anderhalf jaar oude zusje en mijn tachtigjarige grootmoeder van vaderszijde. Voorts woonde ook een neef van me bij ons in omdat mijn oom, die een scheepswerf leidde op het Koreaanse schiereiland, wou dat zijn zoon naar een Japanse school ging.

● Herinneringen aan mijn evacuatie als schoolkind

Rond april 1945 werd overgegaan tot de evacuatie van schoolkinderen en de derde- tot zesdejaars van de Ujina Volksschool werden verdeeld over Miyoshi-cho, Sakugi-son en Funo-son in het noorden van de prefectuur (de stad Miyoshi van vandaag). Zelf ging ik naar de Jojunji-tempel in Miyoshi-cho.

In de tempel kregen we nauwelijks iets anders te eten dan sojabonen. De maaltijden waren niet meer dan sojabonen waar een paar rijstkorrels aan vastklitten – zelfs de tussendoortjes bestonden uit sojabonen. Op een keer was een rijstbal spoorloos verdwenen uit de lunchbox van de zoon van de priester, een jongen die naar de middelbare school ging. De geëvacueerde kinderen moesten allemaal in het hoofdgebouw van de tempel gaan zitten, waar we aan een kruisverhoor werden onderworpen: “Wie heeft die rijstbal gestolen? Biecht op!”

Niet ver van de tempel vandaan was er de Tomoe-brug, een grote brug waarnaast zich een shintoschrijn bevond. Daar stond een grote kersenboom waar kersen aan groeiden. De oudere kinderen durfden wel eens in die boom te klimmen om kersen te plukken en op te snoepen. Ik wist helemaal nergens van, maar op een keer riepen de oudere kinderen mij en zeiden dat ik onder de boom op de uitkijk moest gaan staan. Net op dat moment kwam een man boos schreeuwend aangelopen en greep mij beet. Vervolgens richtte hij zich naar boven en riep: “Naar beneden, allemaal!” waarop ook de oudere kinderen uit de boom afdaalden. De man had me bij mijn hand vast en ik huilde. Hij vroeg me: “Waar kom je vandaan?” “Van de Jojunji-tempel,” snikte ik, waarop hij zei: “Goed dan” en mijn hand losliet. “Hieronder zijn uien en allerlei andere zaken geplant. Als jij er op trapt, kunnen we die niet meer opeten. Zorg dat dit

nooit meer gebeurt, oké? Kom, kom, stop nu maar met huilen.” Die avond kwam de man ons gestoomde zoete aardappelen en ander lekkers brengen. Hij boezemde mij een beetje angst in, maar ik vond hem desondanks een enorm aardige vent. Hij zal vast gedacht hebben dat wij die kersen plukten omdat we uitgehongerd waren en medelijden met ons hebben gehad.

Soms kregen de geëvacueerde kinderen van hun ouders zoetigheden toegestuurd, maar die kwamen nooit in onze monden terecht. Ook mijn moeder zond mij harde snoepjes van geroosterde sojabonen toe, maar alles werd onverbiddelijk door de leraren geconfisqueerd. Volgens de oudere kinderen belandde dit wellicht allemaal in de buiken van de leraren.

Ook woedde er eens een ware luizenplaag. Over wat uitgespreide kranten kanden we onze haren uit. Met zijn allen drukten we de met bloed doorvoede, zwart geworden luizen plat. De shirts die we aanhadden hingen we in de zon te drogen op de open veranda van de tempel.

● Zes augustus

Precies een week voordat de atoombom werd gedropt, kwam mijn vader thuis van een missie, waarop ook ik halsoverkop naar huis snelde. Het plan was om op vijf augustus terug naar mijn evacuatieplaats af te reizen, maar doordat ik geen treinkaartje meer had kunnen bemachtigen, werd dit uiteindelijk de zesde.

Op de ochtend van zes augustus liep mijn moeder met mijn zusje op de rug mee tot aan het station van Hiroshima om mij uit te wuiven. Een oud vrouwtje uit de buurt nam dezelfde trein om een bezoek te brengen aan haar kleinkind dat naar Miyoshi was geëvacueerd. Aan boord van de trein van de Geibi-lijn ging ik met mijn rug naar Miyoshi, onze bestemming, toe zitten. Net voor we de eerste tunnel indoken, zag ik drie parachutes. Juist op het moment dat de trein in de tunnel verdween, ontplofte de bom.

De impact was fenomenaal en weergalmd met een geweldige dreun in mijn oren. Ik zat neer en had niets, maar iedereen die rechtop stond tuimelde achterover, tot de volwassenen toe. Ik kon niet goed meer horen, alsof mijn oren afgesloten waren met stenen.

Bij het uitrijden van de tunnel was de rookwolk van de atoombom ongelooflijk duidelijk te zien. De oude dame en ik keken ernaar en zeiden tegen elkaar: “Wow, wat is dat, zeg?!” Ik was een kind en kon me in de verste verte niet inbeelden hoe Hiroshima er nu moest uitzien.

Toen we in Miyoshi aankwamen, vertelde de oude vrouw me: “Op de radio zeggen

ze dat Hiroshima volledig van de kaart is geveegd.” Zonder het fijne ervan te weten, trok ik echter ‘s middags naar school om er onkruid te wieden. Op dat moment kwam de eerste vrachtwagen met slachtoffers uit Hiroshima aan op school. Met stomheid geslagen sloeg ik gade hoe een kolonne zwaar verbrande mensen uit de vrachtwagen kwam. Iemand die verbrand was in het gezicht drukte de huid van zijn wang met zijn handpalm aan zodat die niet van zijn kaak af zou druipen. Er was een vrouw wier borsten volledig waren afgerukt. Iemand strompelde voort met een bezem die hij ondersteboven hield om als wandelstok te gebruiken. Tot op vandaag staat dit schouwspel in mijn geheugen gegrift. Veeleer dan bang was ik compleet verbouwereerd.

● **Mijn familie en de atoombom**

Ongeveer drie dagen nadat de atoombom was gedropt, kreeg ik in de tempel bericht van mijn familie in Hiroshima. Op twaalf of dertien augustus ging ik vervolgens per trein terug naar Hiroshima samen met Nobu-chan, een buurjongen uit het zesde leerjaar. In het station van Hiroshima kwam mijn vader me ophalen. Samen liepen we via de weg langs de Hijiyama-heuvel naar huis. Ik herinner me dat vader toen uitlegde hoe het met de rest van ons gezin was gesteld en voorspelde dat er “de komende zeventig jaar geen grassprietje zou groeien.”

Toen we thuiskwamen, trof ik mijn moeder van kop tot teen in lakens omzwachteld aan. Blijkbaar hadden ze die lakens rond haar gewikkeld om te voorkomen dat maden zich zouden nestelen in de brandwonden waarmee heel haar lichaam was bedekt. Ook mijn kleine zusjes gezicht was helemaal verbrand en zwartgeblakerd. Haar handjes en voetjes waren eveneens zwaar verbrand en op dezelfde manier met lakens omwikkeld. Mijn zusje was nog heel klein en verschrikt als ze was van moeders voorkomen, huilde ze onophoudelijk.

Op het moment dat de atoombom werd gedropt, stonden mijn moeder en zusje blijkbaar op de Enko-brug op een tram te wachten. Ongeveer een uur eerder, toen het luchtalarm was afgegaan, had moeder haar hoofdbeschermingskap aan een oude buurvrouw geleend die haar eigen kap was vergeten. Daardoor heeft mijn moeder de lichtflits van de atoombom in zijn volle intensiteit over zich heen gekregen. Mijn zusje zat op moeders rug en liep brandwonden op aan haar linkerhand en -voet en haar gezicht. Tijdens haar vlucht naar het oostelijke exercitieterrein achter het station van Hiroshima haalde mijn moeder mijn zusje verschillende keren van haar rug om haar onder te dompelen in brandbluswater.

Mijn grootmoeder bevond zich thuis toen de atoombom viel. Ons huis was niet

afgebrand, maar het gebouw liep wel aanzienlijke schade op.

Mijn vader en neef hebben twee volledige dagen door de stad gedwaald op zoek naar mijn moeder en zusje. Toen zij moeder vonden, was haar lichaam blijkbaar zodanig opgezwollen door de brandwonden dat je niet meer kon uitmaken of ze een man of een vrouw was. Op de zesde augustus was moeder er toevallig op uit getrokken in kleren die zij zelf had gemaakt van een stof die vader vanuit het buitenland had toegestuurd. Blijkbaar bond zij een kleine reep stof die als bij wonder niet verschroeid was als herkenningsteken rond mijn zusjes hand. Toen mijn vader en neef in hun buurt kwamen zoeken, kreeg mijn éénjarige zusje mijn neef in de gaten en riep: “A-chan!” Dankzij de stof rond haar handje wisten ze dat zij het waren. Mijn moeder zou hebben gezegd: “Voor mij kan geen hulp meer baten – neem alleen ons meisje mee naar huis,” maar mijn vader legde beiden op een handkar en reed hen naar huis.

● **Mijn moeders dood**

Mijn moeder stierf op vijftien augustus. Vader timmerde een eenvoudige, dekselloze kist van oud hout bijeen, waarin wij haar lichaam verbrandden op een braakliggend stuk grond achter het huis. Iedereen cremeerde daar zijn doden, waardoor al die geuren ons huis binnendrongen en een ondraaglijke stank achterlieten.

De laatste woorden van mijn moeder waren gericht tot haar schoonmoeder: “Oma, ik wil een grote aardappel eten.” Wegens het gebrek aan voedsel tijdens de oorlog trok zij steeds met kimono’s en andere spullen naar het platteland om deze te ruilen voor aardappelen en ander voedsel. Van de opbrengst van deze ruil hield mijn moeder vast alleen de kleinste aardappeltjes voor zichzelf. Die kleine aardappeltjes hebben een heel scherpe smaak en zouden tegenwoordig zeker niet meer op het bord terecht komen.

Voor mijn moeders zielenheil doe ik zonder uitzondering elk jaar weer mee aan de lantaarntewaterlating. Dan kook ik een grote aardappel om aan haar te offeren. Nog steeds als ik een grote aardappel zie, zou ik hem aan mijn moeder willen geven.

● **De toestand van de stad na de oorlog**

Een groot terrein op de rivierdijk boven de Ujina Volksschool deed dienst als verbrandingsplaats. Lijken werden er eenvoudig ingekapseld met golfplaten, waarin ze werden gecremeerd. Ter hoogte van het hoofd van het lijk was een gat in de golfplaten gemaakt. Wij, kinderen, liepen langs die smeulende lijken als we naar zee

gingen om te zwemmen. In het voorbijgaan dacht ik wel eens: “Oh, het hoofd is nu aan het branden” en we traptten er op talrijke beenderen. Ik geloof dat die plek totdat ik in het zesde leerjaar zat als verbrandingsplaats werd gebruikt.

Het leven na de oorlog was een en al kommer en kwel, maar dat gold niet alleen voor ons gezin – iedereen zat toen in hetzelfde schuitje.

● **Mijn zusje na de oorlog**

Mijn zusje, dat bij mijn moeder was geweest toen de atoombom ontplofte, heeft het gehaald. De toon was toen dat het een mirakel was dat een kind van die leeftijd zoiets kon overleven. Tijdens het opgroeien kreeg zij voortdurend van iedereen te horen: “Wat een geluk dat je gered bent. Wat een geluk dat je nog leeft!”

Op haar voet bleven echter vreselijke keloïden achter, die haar voet misvormden. Een schoen aantrekken lukte niet, waardoor zij genoodzaakt was om constant geta of Japanse klompen te dragen. In die tijd droegen heel veel mensen geta, dus in het dagelijkse leven vormde dit geen al te groot probleem. Alleen op gelegenheden waar zij geen geta aan kon doen, zoals op schooluitstapjes of sportdagen, was dit heel vervelend. Dan zat er niets anders op dan twee paar legersokken over elkaar heen te dragen.

Haar voet zorgde ervoor dat mijn zusje verschrikkelijk werd gepest. Het gerucht ging toen ook de ronde dat de atoombomziekte besmettelijk zou zijn. Zo kreeg zij zaken naar het hoofd geslingerd als: “Nu zal mijn vinger verrotten” door iemand die haar nawees, of: “Als je van te dichtbij kijkt, raak je besmet.” Zelfs toen zij jaren later naar de lagere school begon te gaan, behandelde men haar als een soort curiosum en kwam men soms van heinde en verre naar haar kijken.

Noch aan mij, noch aan grootmoeder vertelde mijn zusje echter wat zij te verduren kreeg. Ze klaagde niet over haar misère en zei alleen maar: “Oma, het is een geluk dat ik nog leef, hè?” Van toen zij nog een ukje was, had zij deze woorden zo vaak te horen gekregen, dat het lijkt alsof ze zichzelf probeerde in te prenten: “Het is een geluk dat ik leef. Ondanks deze brandwonden mag ik van geluk spreken dat ik er nog ben.” Onlangs heb ik het aantekeningenboekje van mijn zus te zien gekregen. Daarin stond geschreven: “In die tijd dacht ik dat ik beter niet was blijven leven.” Toen ik dat zag, besepte ik nogmaals wat zij allemaal heeft moeten doorstaan.

Er was haar verteld dat haar voet niet geopereerd kon worden voordat zij een jaar of vijftien was. In de zomervakantie in het hoger middelbaar onderging zij dan eindelijk de langverwachte operatie. Reikhalzend had zij ernaar uitgekeken, steeds weer herhalend dat zij schoenen zou kunnen dragen van zodra zij naar het hoger

middelbaar mocht gaan. Helaas lukte het daarna nog steeds niet om een schoen aan te trekken. Ze hadden huid van haar buik en zitvlak getransplanteerd en de misvormingen aan haar voet proberen te corrigeren, maar de getransplanteerde huid was zwart uit gaan slaan en haar kleine teentje bleef ongeveer drie centimeter uit positie staan. Voor haar operatie had mijn zus gejuicht: “Nu zal ik fatsoenlijk sportschoenen aan kunnen trekken,” maar zelfs nu, vijftenzestig jaar later, is het voor haar nog steeds onmogelijk om op een normale manier schoenen te dragen.

Omdat haar kleine teen pijnlijk tegen de schoenwand aan schuurde, had ze een gaatje in haar sportschoen gemaakt, maar dan kreeg zij wondjes door de wrijving met de rand van het gat. Er ging nauwelijks een dag voorbij zonder dat haar voet bloedde. Dan smeerde zij wat tandpasta op de plaats waar er bloed op haar schoen zat, want anders zouden ze haar allemaal vies vinden.

Tijdens haar opname in het Atomic-bomb Survivors Hospital ontmoette mijn zus dokter Tomin Harada, die haar zei: “Mijn deur staat altijd voor je open als je ergens mee zit.” Toen zij na het afstuderen van de middelbare school met dokter Harada ging praten, vertelde hij haar over een Japanse predikant die in Los Angeles woonde. Vader was gestorven nog voor zij naar het hoger middelbaar ging, en wij hadden het in die tijd allesbehalve breed. Een leraar van de middelbare school hielp haar aan een baantje, waarmee zij hard werkend op haar twintigste eindelijk genoeg bijeen had gespaard voor een enkele reis naar Amerika.

Terwijl zij bij de predikant inwoonde, kwam zij aan de kost in een wasserette. Zij zal het vast niet gemakkelijk hebben gehad, maar nu nog steeds probeert zij er het beste van te maken in Los Angeles. Hoewel zij zelf blijkbaar nooit had verwacht normaal te zullen kunnen trouwen, is zij ginds met een Japanner getrouwd en gezegend met drie kinderen.

● Voorval in Osaka

Precies een week nadat mijn zus haar operatie had ondergaan, ging ik op bezoek bij een vriendin die in Osaka woonde. Mijn zus drukte me op het hart: “Mijn toestand is nu stabiel. Ga maar.”

Ik nam een sneltrein en arriveerde in de vooravond, maar omdat ik geen idee had waar het huis van mijn vriendin zich bevond, ging ik de weg vragen in een politiestation. Een jonge agent was zo vriendelijk om een klein uur samen mij op zoek te gaan. Pas toen we het huis eindelijk hadden gevonden en ik hem zei: “Hartelijk dank. U hebt me geweldig geholpen,” vroeg de agent mij: “Waar komt u vandaan?” Ik had de woorden “Uit Hiroshima” nog maar uitgesproken, of hij zette

een stap achteruit en vroeg: “Hiroshima van de atoombom?” “Ja,” antwoordde ik, waarop hij me toesnauwde met een gezicht alsof ik een besmettelijke ziekte had: “Ik vind vrouwen uit Hiroshima weerzinwekkend – vrouwen uit Hiroshima die aan de atoombom zijn blootgesteld.” Tot dan toe had ik me nooit druk gemaakt om het feit dat ik aan de atoombom blootgesteld was geweest en ik was dan ook zwaar gechoqueerd.

Ik heb nooit met mijn zus over dit voorval gesproken. Toen ik het aan mijn vriendin vertelde, zei die me: “Zeg het maar nooit aan je zusje. Dat zou zo zielig zijn voor haar.” Sindsdien vertel ik niemand meer dat ik uit Hiroshima kom.

● Voorval in een kledingwinkel

Het gebeurde een goede tien jaar geleden, toen ik klanten aan het bedienen was in de kledingwinkel waar ik werkte. Iemand die ik nooit eerder had gezien, sprak plots de naam van mijn zus uit en vroeg: “Bent u haar oudere zus?” “Ja,” antwoordde ik. “Hoe weet u dat?” Blijkbaar woonde die persoon in Furue en reikten de roddels over mijn zusje helemaal tot daar.

Dit voorval en dat in Osaka, naast allerlei andere zaken die waren gebeurd, deden mij ermee instemmen dat mijn zus naar Amerika zou gaan. Als zij het Japan van pesterijen en vooroordelen wou verlaten voor een plaats waar niemand haar kende, dan zou zij daar wellicht gelukkiger zijn, dacht ik.

● Vredeswens

Volgens mij gaat de intense pijn die door de overlevenden van de atoombom wordt gevoeld het voorstellingsvermogen van mensen die het niet zelf hebben meegemaakt te boven. Het is net als de pijn die je voelt als je in je eigen vingers snijdt: als iemand anders zich snijdt, heb je geen idee hoe dat voelt. Vandaar dat het volgens mij zo moeilijk is om het aan anderen over te brengen.

De oorlog sloeg verschrikkelijk diepe wonden in ons hart. Allerelei wonden, niet alleen de uiterlijk zichtbare, blijven aanwezig en doen zelfs na tientallen jaren pijn. Mijn zus heeft er een hekel aan om over de oorlog of de atoombom te praten en al van toen zij klein was, maakt zij zich snel uit de voeten zodra iemand het onderwerp aansnijdt. Sinds zij de oversteek maakte naar Amerika, heeft zij haar littekens steeds onder donkere nylonkousen verborgen gehouden en nooit nog een woord over de atoombom gerept.

Oorlog moet voor eeuwig de wereld uit worden gebannen.

Ik heb de hel gezien

Kimiko Kuwabara

● **Het leven voor de atoombom**

Ik was op dat moment zeventien jaar en woonde samen met mijn moeder en grote zus in Misasa-honmachi 3-chome (het huidige Nishi-ku) in Hiroshima. Mijn vader was al overleden en de oudste van mijn drie broers was getrouwd en het huis uit, terwijl de andere twee opgeroepen waren voor het leger en gestationeerd waren in de prefectuur Yamaguchi.

Ik werkte op de algemene dienst van het centrale zendstation van Hiroshima. Het zendstation bevond zich in Kaminagarekawa-cho (het huidige Nobori-cho in Naka-ku). In de directe omgeving waren de mensen uit hun huizen geëvacueerd zodat deze preventief konden worden gesloopt, waardoor het er de aanblik had van een plein. Ik herinner mij dat het zendstation, dat regelmatig voor militaristische uitzendingen werd gebruikt, was uitgerust met gepantserde ramen die bescherming moesten bieden tegen luchtaanvallen.

● **Zes augustus**

Die bewuste ochtend was het luchtalarm afgegaan, waardoor ik het huis niet meteen uit kon en pas later naar mijn werk vertrok. Ik denk dat het rond een uur of acht was dat ik op het zendstation aankwam nadat het alarm was afgeblazen. Zoals altijd splitsten mijn collega's op de werkplek en ik ons op in groepjes en begonnen te poetsen. Ik was het kantoor van de directeur, dat onder mijn hoede viel, net binnengestapt, toen ik een vrouwenstem vanuit de binnentuin hoorde zeggen: "Hé, daar vliegt een B29." Ietwat ongerust vanwege die opmerking wou ik een kijkje nemen bij het raam, toen aan de overkant van het raam plots alles in een hel licht baadde. De lichtflits had een rode gloed, een beetje zoals het licht van een lucifer op het moment dat je hem aansteekt, maar dan oneindig veel groter en feller. Instinctief schermde ik mijn ogen en oren met beide armen af en hurkte ter plaatse neer. Dat was hoe me destijds geleerd was te reageren als er een bom viel. In het donker leek ik over te gaan naar een toestand van gewichtsloosheid en over heel mijn lichaam voelde ik iets knisperen – een heel bizarre gewaarwording die met geen woorden zoals pijn te beschrijven valt. Ik vroeg mij af of dit mijn dood zou zijn. Op het moment zelf had ik het niet in de gaten, maar minuscule glasscherven van de door de explosie verbrijzelde ramen hadden zich in mijn gezicht en linkerarm geboord, waardoor ik helemaal onder het bloed zat. In mijn linkerwang zitten nu nog steeds zulke glasscherfjes.

Na daar een tijdje roerloos te hebben gezeten, hoorde ik zwak stemmen van mensen in de gang. In de kamer was het pikdonker en zag ik geen hand voor ogen. Ik

moest er hoe dan ook weg en ging op de stemmen in de gang af, toen ik op de rug van een man stootte. Oké, ik moet samen met deze man weg zien te komen; ik ben nog niet dood – zo schoot het door me heen. Ik klampte me vast aan zijn broeksriem en zorgde dat ik in zijn kielzog bleef. Zo bereikten we uiteindelijk de buurt van de uitgang. Daar begonnen meerdere mensen toe te stromen. Met zijn allen wisten we de zware deur open te forceren, zodat we naar buiten konden. De omgeving was schemerig, als bij zonsopgang, en vanuit de lucht dwarrelden allerlei dingen neer die door de explosie waren weggeblazen. Iedereen die uit het zendstation naar buiten kwam gestrompeld, had een zwartgeblakerd gezicht en opstaand haar, zat helemaal onder het bloed en was gehuld in gescheurde kleren. Onze toestand was zodanig dat we elkanders stem moesten horen voordat we wisten wie de ander was.

Wij gingen ervan uit dat ze een bom precies op het zendstation hadden gemikt en ons bijzonder zwaar hadden getroffen. Ik wou naar het bijkantoor van de dienst inschrijvingen van het zendstation gaan, dat in het gebouw van de krant Chugoku Shimbun even verderop zat, en verliet het terrein samen met een paar van mijn vrouwelijke collega's van de algemene dienst. Toen pas merkten we dat het zendstation niet het enige was dat getroffen was. Alle gebouwen in de omgeving waren met de grond gelijk gemaakt en her en der was brand uitgebroken. Ook ons bijkantoor op de vierde en vijfde verdieping van het Chugoku Shimbun-gebouw stond in lichterlaaie en uit de ramen sloegen bijzonder hevige vlammen. Daarom besloten we te vluchten naar de Shukkeien-tuin, die niet ver van het zendstation vandaan lag. Ik hoorde geroep van mensen die onder het puin van hun ingestorte huizen bedolven waren en van mensen die op zoek waren naar familieleden, maar met het gevaarlijk dichterbij komende vuur was ik zozeer in de weer met het in veiligheid brengen van mezelf, dat ik niets voor hen kon doen.

Een grote menigte mensen had al zijn toevlucht genomen in de Shukkeien-tuin. We staken de brug over die de vijver in de tuin overspande, zodat we uitkwamen op de oever van de rivier Kyobashigawa. De vlammen begonnen zich echter te verspreiden over de bomen in de tuin en kwamen beetje bij beetje dichterbij de oever waar wij ons bevonden. Luid knetterend schoot uiteindelijk een grote pijnboom op de rivieroever in brand. Wij sprongen de rivier in en terwijl we tot op borsthoogte ondergedompeld de situatie overschouwden, breidde het vuur zich ook uit naar Osuga-cho aan de overzijde van het water en kregen wij een vonkenregen over ons heen. De hitte van het razende vuur op de andere oever en achter onze rug was ondraaglijk. Daardoor moesten we steeds weer het water in en uit – een patroon dat we tot 's avonds herhaalden.

Er vluchtten zoveel mensen naar de rivieroever dat er in onze buurt zelfs geen plaats meer overbleef om te gaan zitten. Onder hen bevonden zich veel soldaten – wellicht omdat het leger vlakbij gestationeerd was. Dankzij hun pet stond er wel nog haar op hun hoofd, als een schoteltje, maar de rest van hun lichaam was volledig verbrand en ze kronkelden van de pijn. Een moeder wier bovenlichaam half aan flarden was, stond roerloos met haar baby in haar armen. Ik vermoed dat de baby al dood was.

Voortdurend kon je mensen met brandwonden en andere letsels horen smeken: “Water, geef me water,” terwijl enkelen waarschuwden: “Je mag vooral geen water drinken!” Velen met zware brandwonden hielden het waarschijnlijk niet langer uit en sprongen de rivier in. Bijna allemaal werden ze meegesleurd door de stroom zonder nog één keer boven water te komen. De lijken die ook onophoudelijk van stroomopwaarts kwamen aangedreven, bestreken de hele breedte van de rivier. Ook terwijl wij in de rivier stonden, kwam het ene lijk na het andere in onze nabijheid dobberen. Ik duwde ze dan met mijn hand terug naar waar de stroming sterker was. Ik was zodanig buiten mezelf dat ik hierbij weerzin noch angst voelde. De taferelen die zich daar voor mijn ogen voltrokken, waren gruwelijker dan enig schilderij van de hel.

Door de hevige branden konden we geen kant op, dus bleven we de hele dag rondhangen op de rivieroever in de Shukkeien-tuin. Omstreeks zonsondergang kwam een reddingsbootje aangevaren dat op zoek was naar personeel van het zendstation. Er werd beslist dat het personeel van het zendstation naar de hulppost op het oostelijke exercitieterrein ten oosten van de rivier zou gaan, waarop het bootje ons meenam naar het zandterrein aan de overkant van de rivier. Omdat ik inzate met mijn moeder die alleen thuis was, zei ik dat ik naar huis wou gaan in plaats van de hulppost. Mijn collega’s hielden mij echter kordaat tegen: “Teruggaan naar de stad? Ben je helemaal gek?” Misasa-honmachi, waar ons huis was, lag in het westen van de stad, dus moest je het brandende stadscentrum doorkruisen om er te komen. Aangezien iedereen tegen was, mompelde ik schoorvoetend dat ik met hen mee zou gaan, maar zodra ik de kans schoon zag, ging ik er alleen vandoor. Ik hoorde collega’s die lucht kregen van mijn afwezigheid me nog naroeven, maar ik repliceerde alleen maar: “Sorry!” en ging in mijn eentje op weg naar huis.

● De tocht naar huis

Even nadat ik mijn collega’s van het zendstation achter me had gelaten, kwam ik uit op het punt waar de Tokiwa-brug de rivier Kyobashigawa overspant. Vanuit

Hakushima ten westen van de brug stak een niet aflatende stroom gewonden de brug in mijn richting over, maar geen mens ging de andere richting uit. Toen kwam ik twee spoorwegbeambten tegen die de brug wilden oversteken. Ze vertelden me dat ze op weg waren naar het station van Yokogawa, dus vroeg ik: “Laat mij alstublieft met u meegaan.” Afwijzend antwoordden ze echter: “We weten niet eens of we er zelf zullen geraken – hoe zouden we jou dan kunnen meenemen? Ga maar naar de hulppost.” Ik liet me echter zo snel niet kennen en volgende hen stilletjes van op een meter of vier, vijf afstand. Als zij achterom keken hield ik halt, om hen vervolgens weer achterna te gaan – dit herhaalde zich een aantal keren terwijl we ons een weg baanden door het vuur. Aangezien ik hen maar bleef volgen, gaven ze zich ten langen leste gewonnen. “Loop maar waar wij voorliepen,” zeiden ze en gaven me een seintje als we voorbij een gevaarlijke plaats kwamen.

Het vuur ontwijkend passeerden we langs het ziekenhuis van de post en kwamen zo bij de Misasa-brug. Op de brug zat aan weerszijden een rij gewonde soldaten, waardoor er nauwelijks plaats was om je voeten te zetten. Wellicht behoorden zij tot het 2^e regiment, dat vlakbij was gestationeerd. Allen kermden ze van de pijn. Behoedzaam laverend om niet op hen te stappen, slaagden we er op een of andere manier in om de overkant van de brug te halen. Zo kwamen we uit op de treinsporen, die we te voet volgden tot we het station van Yokogawa bereikten. Daar nam ik afscheid van de twee spoorwegbeambten. Ik herinner mij nog dat ze zeiden: “Wees voorzichtig als je naar huis gaat.”

● Weerzien met mijn moeder

Andermaal alleen, wandelde ik in de richting van ons huis in Misasa. Het was al donker rondom mij, maar aan weerszijden van de weg brandde er nog altijd vuur. Op plaatsen waar de vlammen wild oplaaiden, moest ik er in looppas doorheen. Om bij mijn huis te komen, moest je van Yokogawa naar Misasa en dan in noordelijke richting gaan. Toen ik er eindelijk aankwam, bleek het huis al afgebrand, maar ik zag mijn moeder staan in een straat daar vlak bij. Dolgelukkig omdat zij nog leefde, vloog ik haar om de nek en alle twee barstten we in tranen uit.

Op het moment dat de atoombom werd gedropt, zat mijn moeder aan haar toilettafel op de bovenverdieping van ons huis. De kamers van de bovenverdieping stortten naar binnen toe in, maar moeder bevond zich gelukkig in een hoekkamer die op de een of andere manier overeind was gebleven. De trap was niet langer bruikbaar, dus liet ze iemand een ladder tegen de buitenmuur plaatsen, zodat ze naar beneden kon klimmen.

Tot aan de middag bleef het bij de instorting van het huis, maar geleidelijk kwam het vuur dichterbij en in de namiddag kreeg het ook ons huis te pakken. Voordat het gebouw begon te branden, wou mijn moeder op zijn minst toch de futons redden en gooide ze naar buiten, maar blijkbaar waren ze door vluchtende mensen meegenomen om hun hoofd te bedekken. In de tuin was een soort schuilkelder uitgegraven waarin wij kimono's en andere waardevolle zaken wegstopten, maar ook die viel aan de rondkruipende vlammen ten prooi. Moeder gooide heel wat emmers water uit de beek voor ons huis eroverheen en slaagde er zo in het vuur te doven, maar toen zij vervolgens de inhoud er snel uit wou halen, bleek deze grotendeels verkoold. De burens hadden haar aangeraden om naar Mitaki te evacueren, maar uit bezorgdheid om mijn zus en mij was zij, terwijl ons huis door het vuur werd verslonden, gewoon naar de akker aan de overkant van de straat gevlucht, waar zij de thuiskomst van haar dochters geduldig afwachtte.

Op diezelfde akker brachten mijn moeder en ik met zijn tweetjes de nacht door onder de blote hemel. De hele nacht lang was het op de weg voor ons huis een komen en gaan van vluchtende mensen en hulpverleners. Ik tuurde er wezenloos naar terwijl ik me afvroeg hoe het nu in hemelsnaam verder moest. Midden in de nacht stak een lid van een reddingsteam mij wat rijstballen toe, die ik samen met moeder opat. Zonder dat ik zeker wist of ik wel of niet had geslapen, kwam de zon weer op.

● De zoektocht naar mijn grote zus

Ook op de zevende augustus hield de stroom mensen aan, maar mijn zus Emiko kwam maar niet naar huis terug. Uit bezorgdheid om haar zei mijn moeder telkens weer: "Wat zou er toch gebeurd zijn? Misschien is ze wel dood?" waarna ze dan in snikken uitbarstte. Ik kon mijn moeder zo niet langer aanzien en ging de dag erop, op de achtste, naar mijn zus op zoek samen met een vriendin van haar die in onze buurt woonde. Toen heb ik voor de tweede keer de hel gezien.

Mijn zus werkte bij de telefooncentrale van Hiroshima, die in Shimonakan-cho (het huidige Fukuro-machi in Naka-ku) was gelegen. Vanaf Yokogawa liepen we door Tokaichi-machi (het huidige Tokaichi-machi 1-chome in Naka-ku) en van daaruit via de straat waar de tram reed. De uitgebrande ruïnes lagen er nog compleet onaangeroerd bij, maar in een brede straat zoals deze tramstraat kon je er nog net doorheen zien te komen. De stad was bezaaid met lijken en we moesten goed uit onze doppen kijken om er niet op te trappen. In Tera-machi (het huidige Naka-ku) lag een dood paard dat helemaal opgezwollen was. In de buurt van Tokaichi-machi zagen we een man met een zwartgeblakerd lichaam bewegingloos staan, de armen gespreid. Ik

vond dit nogal een vreemd gezicht. Toen ik eens goed keek, daagde het me dat de man rechtopstaand was gestorven. Bij de reservoirs met bluswater die je her en der tegenkwam, lagen meerdere mensen dood bovenop elkaar, het hoofd in het water gedompeld. Aan de kant van de weg krioelde het van de dode lichamen. Sommige mensen ademden nog en kreunden, anderen smeekten om water, maar er was er niet één bij die in goede gezondheid verkeerde. Met hun verschroeide kleren en met vreselijk verbrande en opgezwollen lijven hadden ze allemaal iets weg van gitzwarte poppen. Ik realiseerde me dat als mijn zus hier ergens tussen zou liggen, ik haar nooit zou kunnen vinden. Over de lijken heen stappend stak ik de Aioi-brug over naar Kamiya-cho (het huidige Naka-ku), maar van daaruit konden we niet verder, waarop we naar Misasa teruggingen. Gezien de situatie had ik de hoop laten varen om mijn zus levend terug te vinden.

Een volle week nadat de atoombom was gevallen, kwam mijn zus echter toch op eigen houtje naar huis terug. In de telefooncentrale had zij ernstige verwondingen opgelopen door de atoombom, waarop zij naar de Hijiyama-heuvel was gevlucht. Van daaruit was ze voor verzorging weggebracht naar de hulppost van Kaitaichi-cho in Aki-gun (het huidige Kaita-cho). Na daar ongeveer een week te hebben doorgebracht, kwam het haar ter ore dat een vrachtwagen met hulpverleners naar Hiroshima-centrum zou rijden, waarop zij vroeg of zij mee kon gaan. Hoewel het haar werd geweigerd – men zei haar dat ze geen zwaargewonden konden meenemen – was zij blijkbaar zo vastberaden om naar huis te gaan dat zij op een onbewaakt moment van achter op de vrachtwagen sprong om zich zo tot in Tokaichi-machi te laten rijden. Gehuld in gescheurde lompen, van kop tot teen onder het bloed en met twee verschillende schoenen aan haar voeten strompelde zij ten slotte van Tokaichi-machi naar huis. Iemand die van niets wist zou haar zeker voor een krankzinnige hebben gehouden. Omdat ons huis was afgebrand, mochten we haar in een hoek van het huis van een vriendin van mijn moeder leggen. Daar viel zij in een diepe slaap, zwevend tussen leven en dood.

● De verzorging van mijn zus

Over heel het oppervlak van mijn zus' rug zaten glasscherven en grote happen vlees waren uit haar arm weggerukt, waardoor die er uitzag als een opengebarsten granaatappel. Elke dag peuterde ik met een naald de scherven uit haar rug. In de wonden gingen zich echter maden nestelen. De dochter van het gezin waar mijn zus mocht verblijven was overleden aan de gevolgen van de atoombom. Wij wilden die mensen dan ook niet langer tot last zijn en besloten naar ons platgebrande huis terug

te gaan. Mijn oudste broer kwam langs om van de geschroefde balken een hutje bijeen te timmeren dat net genoeg beschutting bood om ons droog te houden. Daarin namen wij onze intrek en zetten er de verzorging van mijn zus verder. Mijn bedlegerige zus was niet in staat om tussen het huis en een hulppost te reizen en kon bijgevolg niet rekenen op een degelijke medische verzorging – het beetje wondzalf dat iemand met ons had gedeeld was zowat het enige waarover we beschikten. Haar haar was volledig uitgevallen en ze gaf bloed op, wat ons meermaals deed denken dat het niet meer goed kwam met haar. Elke dag trok mijn moeder de bergen in om er bladeren van de moerasanemoon te plukken. Van de verse bladeren trok ze thee, die ze mijn zus en mij te drinken gaf in plaats van gewone groene thee. Deze thee van de verse bladeren van de moerasanemoon had een heel onaangename geur, maar mijn moeder drukte ons op het hart dat het ons lichaam zou ontgiften. Ik weet niet in hoeverre het geholpen heeft, maar na een maand of drie niet te hebben kunnen opstaan, begon mijn zus weer op te knappen en uiteindelijk kon ze zelfs terug aan het werk. Totdat haar uitgevallen haar weer helemaal terug was gegroeid, verborg zij haar hoofd onder een sjaal of een hoed. Op haar lichaam bleven littekens achter en nooit nog kon zij kleren zonder mouwen dragen. Ook nu nog is haar arm ingedeukt op de plaatsen waar het vlees was weggerukt.

● **Het leven na de oorlog**

Ik kwam te weten dat de oorlog ten einde was toen iemand het me vertelde. Maar ook al hoorde ik de woorden “de oorlog is voorbij,” toch drong het aanvankelijk niet tot me door. Ik geloofde rotsvast dat Japan niet kon verliezen. Dat was me van kinds af aan ingepeperd en ook op het zendstation had ik nooit wat anders gehoord dan overwinningsverhalen – over nederlagen werd er met geen woord gerept. Ik had wel vernomen dat nog eenzelfde soort bom op Nagasaki was gedropt. Als er nog veel van dit soort bommen moesten vallen, dan was het inderdaad misschien beter dat er aan de oorlog een einde werd gemaakt, zo dacht ik.

Aangezien het gebouw in Kaminagarekawa-cho niet langer bruikbaar was, werd beslist het zendstation te verhuizen naar het terrein van Toyo Industries in Fuchu-cho in Aki-gun. Ik moest echter nog voor mijn zus zorgen en het was best een flink eind naar Toyo Industries, waardoor je er met de trein naartoe moest. Bovendien was de geallieerde bezettingsmacht net neergestreken en het gerucht deed de ronde dat vrouwen het gevaar liepen om aangerand te worden. Dit alles bracht mij ertoe om mijn baan in het zendstation op te geven. Later ging ik ongeveer een jaar lang bij een bedrijf in de buurt werken. Op voorspraak van een voormalige leraar ging ik

vervolgens een tijdlang aan de slag bij nog een ander bedrijf, waarna ik in het huwelijksbootje stapte.

Hoewel ik op zes en acht augustus door het centrum van Hiroshima heb rondgelopen, heb ik nooit enige noemenswaardige aandoening ten gevolge van de atoombom gekregen. De mensen zeggen dat je niet kunt weten wanneer zo'n ziekte je te beurt zal vallen, maar ik heb nooit over angst om ziek te worden gesproken. Als ik dan toch ziek moet worden, dan zie ik het wel als het zover is. Wat me altijd veel meer heeft beziggehouden, is de vraag wat ik in de toekomst zou doen.

● Vredeswens

Tot nu toe zag ik er steeds nogal tegen op om over mijn atoombomervaringen te praten. Elk jaar bezoek ik de cenotaaf voor de atoombomslachtoffers, maar naar de Shukkeien-tuin, waar ik op die zesde augustus mijn toevlucht zocht, ben ik sindsdien nooit meer teruggegaan. De Shukkeien is ook tegenwoordig nog een prachtige tuin, maar bij het terugzien van de boogbrug over de vijver zouden de herinneringen aan die dag weer bovenkomen en dus ga ik er liever niet naartoe. Van zulke herinneringen schieten de tranen in mijn ogen en stokken de woorden in mijn keel.

Veel van de mensen die de atoombom hebben meegemaakt zijn overleden en er zijn er maar weinig meer die het nog kunnen doorvertellen. Ook bij mij beginnen de jaren te tellen, maar door te spreken over de helse taferelen die nog steeds op mijn netvlies staan gebrand, wil ik de jonge mensen van vandaag onomwonden meegeven dat kernwapens nooit meer opnieuw zouden mogen worden gebruikt. Mijn kleinkind op de basisschool begint ook interesse te tonen in oorlog en vrede en komt me wel eens vragen: "Oma, heb jij de atoombom meegemaakt?" Het is mijn vurigste wens dat we naar een wereld gaan waarin niemand ooit nog zulk leed hoeft te ondergaan.

Titel	Project ter ondersteuning en realisatie van “Een verhalenbundel met herinneringen van slachtoffers van de atoombom”
Oplage	Tweede druk
Uitgavedatum	31 juli 2016
Redactie	Stichting voor Vrede en Cultuur Hiroshima
Uitgegeven door	Ministerie van Werkgelegenheid, Gezondheid en Welzijn 1-2-2 Kasumigaseki, Chiyoda-ku, Tokio +81 (0)3-5253-1111
